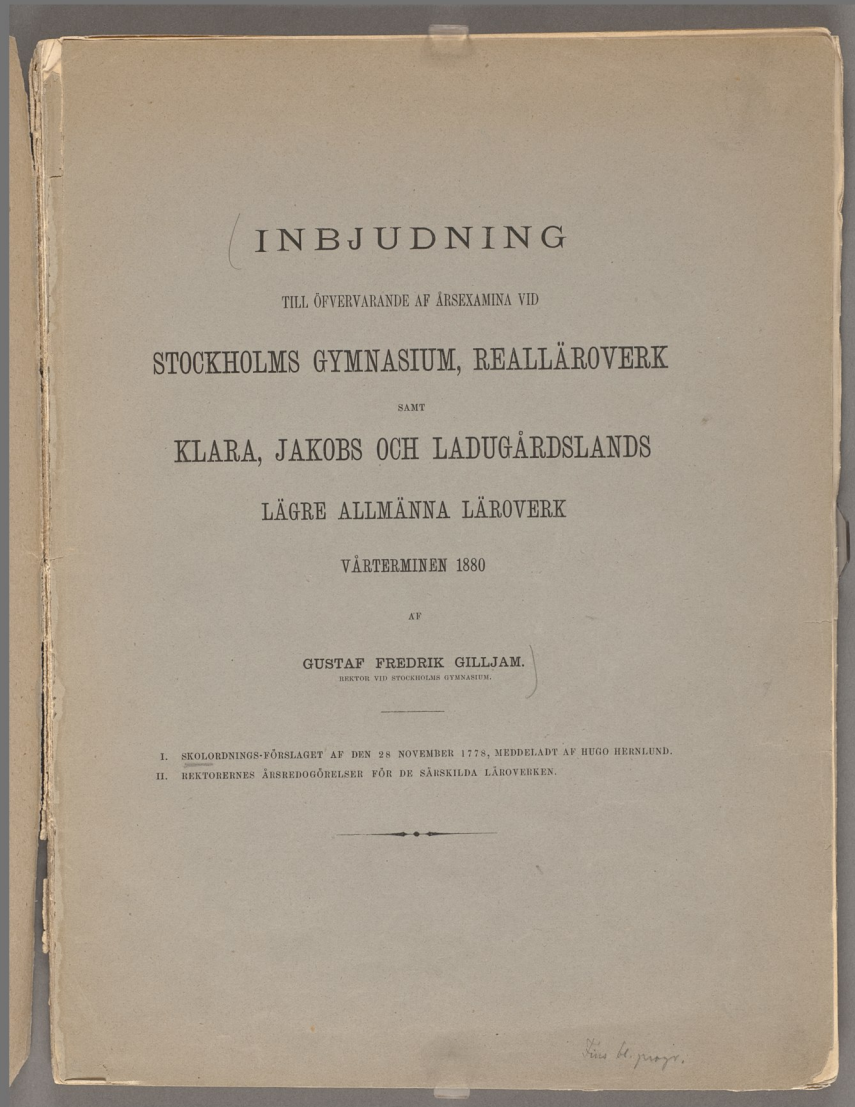

Skolordningsförslaget af den 28 nov. 1778 :

Tryck 78 Ec Br.Allm.lärov. Off.skr. 1778

Tillkomstår 1880

Digitaliserad år 2015

INBJUDNING

TILL ÖFVERVARANDE AF ÅRSEXAMINA VID

STOCKHOLMS GYMNASIUM, REALLÄROVERK

SAMT

KLARA, JAKOBS OCH LADUGÅRDSLANDS

LÄGRE ALLMÄNNA LÄROVERK

VÅRTERMINEN 1880

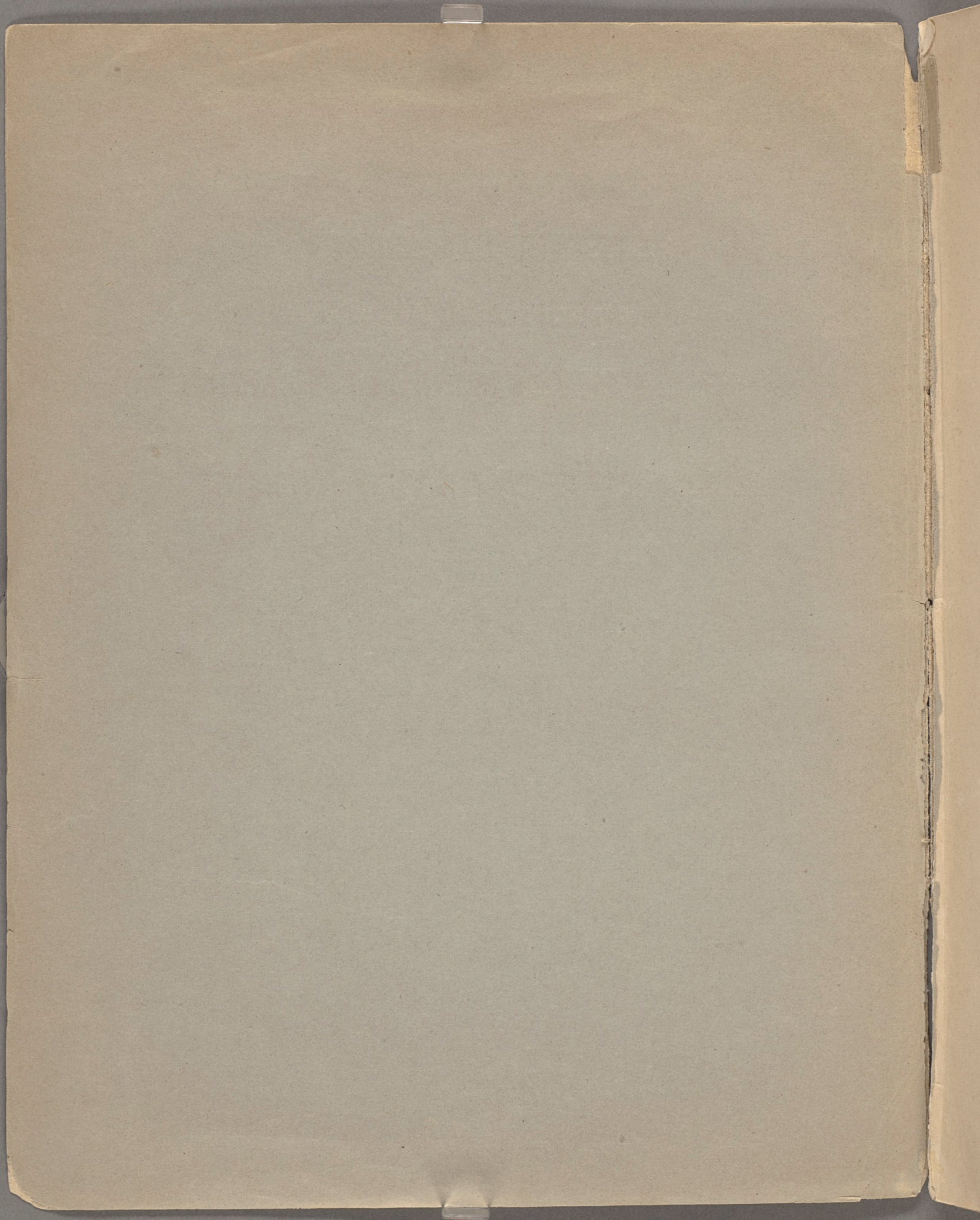
AF

GUSTAF FREDRIK GILLJAM.

REKTOR VID STOCKHOLMS GYMNASIUM.

-
- I. SKOLORDNINGS-FÖRSLAGET AF DEN 28 NOVEMBER 1778, MEDDELADT AF HUGO HERNLUND.
 - II. REKTORERNES ÅRSREDOGÖRELSE FÖR DE SÄRSKILDA LÄROVERKEN.
-

Fins be. progr.

INBJUDNING

TILL ÖFVERVARANDE AF ÅRSEXAMINA VID

STOCKHOLMS GYMNASIUM, REALLÄROVERK

SAMT

KLARA, JAKOBS OCH LADUGÅRDSLANDS

LÄGRE ALLMÄNNA LÄROVERK

VÅRTERMINEN 1880

AF

GUSTAF FREDRIK GILLJAM.

REKTOR VID STOCKHOLMS GYMNASIUM.

-
- I. SKOLORDNINGS-FÖRSLAGET AF DEN 28 NOVEMBER 1778, MEDDELADT AF HUGO HERNLUND.
 - II. REKTORERNES ÅRSREDOGÖRELSE FÖR DE SÄRSKILDA LÄROVERKEN.

STOCKHOLM, 1880.
KONGL. BOKTRYCKERIET,
P. A. NORSTEDT & SÖNER.

Sk

Det bi
ästytt att l
tomrum, hvil
ling förefinne
döma af näm
hvilken unde
sin lösning,
skulle detta
ningsväsendet
läg ju i hän
ider. Om a
grad den mä
tid innehålla,
de ganska b
högre lärover
punkt i detta
några år för
ligen att ha
uppfostringsv
nyttiga och d
sträcka länd
hållandet var
älsigt, synas
detta ämne.
gustavianska
försök att ko
åt olika håll,
de till stor d
försöket att
förklaring af

Såsom
ändringar i d

Skolordnings-förslaget af den 28 November 1778.

Det bidrag till den svenska skollagstiftningens historia, hvilket vi nedan meddela, äsyftar att lemna några upplysningar, egnade att åt minstone till någon del fylla det tomrum, hvilket i de befintliga öfersigterna af den svenska skollagstiftningens utveckling förefinnes mellan den slutande Frihetstiden och början af vårt århundrade. Att döma af nämnda öfersigter, ser det ut, som skulle frågan om skolans reorganisation, hvilken under Frihetstiden ständigt stått på dagordningen, men icke blifvit bragt till sin lösning, råkat i fullständig glömska under 1700-talets tre sista årtionden. Hvarpå skulle detta kunnat bero? Knappast på tidens och styrelsens likgiltighet för undervisningsväsendets tillstånd: tiden var ju upplysningens tidevarf i vårt land, och styrelsen låg ju i händerna på Gustaf III, som sjelf var en af målsmännen för tidevarfvets idéer. Om allmänhetens intresse för skolans angelägenheter vittna, tro vi, till en viss grad den mängd uppsatser i undervisningsfrågan, som de dagliga tidningarne från denna tid innehålla, för att icke tala om uppkomsten af ett särskildt s. k. uppfostringsällskap, de ganska betydande insamlingarne öfver hela riket till ett s. k. uppfostringshus eller högre läroverk i Stockholm m. m. Och hvad konungen beträffar, anse vi hans ståndpunkt i detta afseende otvetydigt angifven af den löftesrika förklaring, hvilken han redan några år före sin tronbestigning afgaf till ungdomen vid rikets äldsta högskola, nämligen att han skulle anse den dag, då han efter önskan och föresats kunde förbättra uppfostringsverket hos oss, för den lyckligaste i sin lifstid, ty att gifva fäderneslandet nyttiga och dygdiga medborgare vore en större rikedom och varaktigare heder än vidsträckta länder, vunna genom lysande segrar, men stänkta med invånarens blod. Förhållandet var också tvifvels utan ett annat, än hittills tillgängliga uppgifter, enligt vår åsigt, synas gifva vid handen. Tyvärr kunna vi dock ej så, som vi önskat, utreda detta ämne. Formerna för regeringsärendenas handläggning voro nämligen under den gustavianska tiden i så hög grad vaeklande, att de största svårigheter möta forskarens försök att komma i besittning af det nödiga materialet af offentliga handlingar. Spridda åt olika håll, än till en, än till en annan af konungens tillfällige förtroendemän, hafva de till stor del gått förlorade, och vid mer än ett tillfälle måste man derföre afstå från försöket att i detalj följa en frågas utveckling. Vi förutskicka denna anmärkning till förklaring af de luckor i vår framställning, som ej kunnat undvikas.

* * *

Såsom bekant utfärdades en ny allmän skolordning år 1724. Behovet af förändringar i den af Konung Carl XI år 1693 påbjudna skolstadgan var vid frihetstidens

början så lifligt känt, att skolordningens omarbetande till och med anbefaldes i de nya regeringsformerna af åren 1719 och 1720. Närmast pådrefs reformen denna tid af presteståndet och blef ock under dess ledning verkställd vid 1723 års riksdag. De öfriga stånden voro emellertid icke sinnade att genast godkänna det då framlagda förslaget. Derföre kom man öfverens om att den utarbetade skolordningen, utan att vidare granskas, skulle såsom en interimsstadga tillämpas till nästa riksdag, då Ständerna med ledning af den erfarenhet, som under tiden vunnits, ville vidtaga en revision af henne. För att ännu mera betona denna den nya skolordningens egenskap af att vara blott en öfvergångslag, fastställdes det uttryckligen, att hon icke finge befordras på trycket. I öfverensstämmelse med detta Ständernas beslut meddelades hon ock år 1724 blott i afskrift till de resp. konsistorierna, hvilka på samma gång anbefaldes att *tillsvidare* ställa sig henne till efterrättelse.¹⁾

Den åsyftade revisionen kom emellertid icke till stånd vid den följande riksdagen, enär konsistorierna, som närmast hade att meddela sin gjorda erfarenhet, ingalunda allmänt efterkommo de befallningar, de erhållit, att före riksdagens sammanträdande insända sina utlåtanden i ämnet. På grund häraf öfverlemnade Ständerna åt kansli-kollegium, hvilket, jemlikt kansli-ordningen, egde närmaste vården om undervisningsväsendet, att, efter erhållandet af nödiga upplysningar från konsistorierna, verkställa en revision af den nya skolordningen och framlägga resultatet deraf för nästa riksdag. Trots Ständernas påstötningar dröjde dock kansli-kollegium så länge att fullgöra detta uppdrag, att Ständerna slutligen beslöto att öfverlemna revisionens verkställande åt en mellan riksdagarne verksam Uppfostrings-deputation, hvars medlemmar skulle utnännas af Kongl. Maj:t. Denna deputation, den s. k. Uppfostrings-kommissionen, hvars uppgift för öfrigt skulle omfatta undervisningsväsendet i dess helhet, kom också till stånd år 1745 och utöfvade under mer än 20 års tid en mer eller mindre oregelbunden verksamhet ända till år 1766, då kommissionen instälde sina arbeten, med anledning deraf, att Sekreta utskottet då indrog det anslag, hvilket dittills utgått till hennes kansli-betjening.

Ett bland resultaten af kommissionens mångåriga tillvaro var äfven det s. k. »Project til en förbättrad och förnyad förordning för Trivialscholar och Gymnasier i riket», hvilket utkom på trycket år 1760.²⁾ Redan vid riksdagen 1755—56 hade kommissionen i sin afgifna riksdagsberättelse bebodat detta förslags snara framläggande. Ständerna hade då på kommissionens hemställan beslutat, att det samma, sedan det blifvit öfverlemnadt till regeringen, genast skulle tryckas och kringständas till granskning af konsistorierna, på det att dessa i så god tid skulle kunna inkomma med sina utlåtanden, att Ständerna, med ledning af dem, vid den följande riksdagen kunde fatta sitt beslut öfver förslaget. Kommissionen aflemnade emellertid det samma först i slutet af år 1760, hvaraf blef en följd, att konsistoriernas betänkanden ej inkommo tillräckligt tidigt för frågans upptagande vid riksdagen 1760—62. Vid den derpå följande riksdagen, under åren 1765—66, hänvisades deremot såväl sjelfva förslaget som konsistoriernas utlåtanden till presteståndets förberedande pröfning. Detta uppdrog då åt sitt ecclesiastika utskott att taga frågan i närmare skärskådande, och utskottet synes också med omsorg bedrifvit sin granskning, men icke medhunnit dess afslutande, innan riks-

¹⁾ Trycktes först 1790 i »Ecclesiastique Samlingar», utgifna af Wallquist, flock IV.

²⁾ Finnes upptaget i Modées verk, T. VII, p. 4991.

dagen upplöstes. Häraf blef således en följd, att icke heller vid denna riksdag något Ständernas beslut i frågan fattades. ¹⁾

Vi hafva förut nämnt, att Uppfostrings-kommissionen, hvilken sedan år 1760 afvaktat Ständernas beslut rörande skolordningsförslaget för att med ledning deraf fortsätta och avsluta sitt arbete på den akademiska undervisningens ordnande, samtidigt upphörde med sin verksamhet. Under sådana förhållanden såg det nästan ut, som skulle frågan om undervisningsväsendets reorganisation alldeles förfalla. Så skedde likväl icke. Redan under riksdagen 1769—70 upptogs det afbrutna arbetet å nyo på initiativ af den s. k. Mindre sekreta deputationen. I öfverensstämmelse med dess förslag afgick nämligen en underdånig skrifvelse till Kongl. Maj:t från Sekreta utskottet, hvori detta, efter en öfversigt af de åtgärder, som sedan 1745 blifvit vidtagna i och för undervisningsväsendets förbättrande, yttrar följande:

»Sekreta utskottet anser det härvid åsyftade ändamålet af större vigt, än att det skulle kunna för sin del medgifva, att åtgärden till dess vinnande skulle stanna vid ett projekt, som, huru godt och väl grundadt det kunde vara, likväl ej kan blifva af någon större nytta, innan det till efterföljd varder antaget och fastställt. Sekreta utskottet finner dock icke, att Riksen Ständer vid denna riksdag dervid lära kunna lägga sista handen, emedan förut blifver nödvändigt, att konsistoriernas öfver förenämnda projekt afgifna utlåtanden varda med sjelfva projektet jemförda och i närmare öfvervägande taget, hvad ändringar och ytterligare förbättringar de samma kunna gifva anledning till. Sådant åter synes allrabäst kunna verkställas af en dylik kommission med den, som projektet utarbetat. Och anhåller fördenskull Sekreta utskottet i underdånighet, att Eders Kongl. Maj:t täcktes ånyo en sådan utnämna och förordna samt sitt och rikets Statskontor underrätta, det från nästkommande års början enahanda arvode för sekreteraren och notarien i staten kommer att upptagas, som dem tillföre tillagdt varit. Eders Kongl. Maj:t lärer jemväl i anledning af det föregående täckas meddela kommissionen konsistoriernas inkomna yttranden, med nådig befallning att, sedan allt, hvad deruti kan anfördt finnas, blifvit i noga öfvervägande taget, med sitt slutliga betänkande om Schole- och Gymnasiordningen till Riksen Ständers sammankomst inkomma, såvida sådant i anseende till riksdagens nu annalkande slut dessförinnan icke lär kunna verkställas.» ²⁾

På grund af denna Sekreta utskottets skrifvelse återupplifvades också Uppfostrings-kommissionen år 1770. Detta skedde genom en följd af beslut, som fattades i Rådet under Januari månad nämnda år. Först anbefaldes Statskontoret att åt den nya Uppfostrings-kommissionens kanslibetjening utgöra enahanda arvode, som utgått till den förra kommissionen. Något senare, den 17 Januari, då nödiga upplysningar inhemtats om den förra kommissionens sammansättning ³⁾, beslöt Rådet att till ledamöter af kommissionen hos Kongl. Maj:t föreslå kanslipresidenten gr. Ekeblad och riksrådet frih. Hiärne, i egenskap af kanslerer för Åbo och Lunds akademier, ärkebiskop Beronius, justitie-

¹⁾ Ofvanstående kortfattade uppgifter rörande Frihetstidens sträfvanden på skollagstiftningens område grunda sig på studier i riksdags-acta från nämnda tid, hvilka vi hoppas att inom kort på annat ställe kunna framlägga i mera utfördt skick.

²⁾ Sekreta utskottets bref i inrikes civilärenden, III, n:o 37 (under den 18 December 1769).

³⁾ Den förra kommissionen bestod ursprungligen af 15 medlemmar, nämligen Kanslererna för universiteten i Upsala, Lund och Åbo, Ärkebiskopen, Justitiekanslern, Hofkanslern, föredragande Kansli-rådet för akademiärendena, (tre) f. d. Rectores illustri, Justitieborgmästaren i Stockholm, 2 kyrkoherdar derstädes samt, på grund af särskilda skäl, äfven Lagman Malmerfelt och Hofrättsrådet Frih. Sten Bielke.

kanslern Rosir, hofkanslern frih. Bunge, kanslirådet Rabbe (föredragande för akademi-ärenden), justitieborgmästaren i Stockholm Robeck, kanslirådet gr. G. F. Gyllenborg, öfverhofpredikanten Schröder, kyrkoherden i S:t Clara Hauswolff och f. d. prof. kyrkoherden i S:t Jacob O. Celsius.¹⁾ Slutligen meddelade kanslipresidenten gr. Ekeblad den 25 Januari i Rådet, att han hos H. K. H. Kronprinsen gjort förfrågan, huruvida denne i egenskap af kansler för Upsala akademi skulle behaga hedra kommissionen med sin närvaro, eftersom de öfrige akademikanslererna efter vanligheten voro sjelfskrifne ledamöter af den samma. H. K. H. hade svarat, att han deraf skulle göra sig ett nöje, men att han önskade, att hans faders samtycke först skulle inhämtas. Som Konungen sedermera gerna härtill gifvit sitt bifall, beslöt Rådet, att särskildt kallelse-bref skulle för H. K. H. under samma dag utfärdas.

Antalet af kommissionens ledamöter var sålunda bestämdt till 12, men nedgick snart åter till 11, emedan kanslirådet Rabbe på anförda skäl redan den 31 i samma månad befriades från sitt ledamotskap af kommissionen.²⁾

Kommissionens första sammanträde egde rum den 5 April. Till en början bedrefvos dess arbeten med en viss lifaktighet, nämligen så länge Kronprinsen deltog i de samma, men efter dennes afresa till utlandet i slutet af år 1770 synes en större långsamhet hafva gjort sig gällande. Enligt kommissionens vid riksdagen 1771—72 afgifna berättelse, daterad den 1 Augusti 1771, hade hon då endast medhunnit att granska hälften af den år 1760 projekterade skolordningen.³⁾ I följd häraf beslöt Sekreta utskottet, till hvilken nämnda riksdagsberättelse blifvit remitterad, att hos Kongl. Maj:t anhålla, att kommissionen måtte anbefallas att så påskynda sitt arbete, att detta i afslutadt skick skulle kunna framläggas för Ständerna vid den pågående riksdagen.⁴⁾ Kongl. Maj:ts härom afgifna befallning⁵⁾ kunde kommissionen likväl ej efterkomma, enär konsistorierna dröjde att afgifva de upplysningar som från dem inforrats⁶⁾ rörande de vid gymnasierna och skolorna dittills begagnade läroböcker, hvarom kommissionen ansett sig behöfva kännedom för att kunna bereda nödig likformighet vid under-

¹⁾ Af ofvan nämnda personer föreslogos de 7 först nämnda på grund af innehafvande tjänst, gr. G. F. Gyllenborg såsom bevandrad i kameralärenden (motsvarade lagman Malmerfelt i den förra kommissionen), doktorerna Schröder och Hauswolff såsom ledamöter af den förra kommissionen samt doktor Celsius »såsom en för mycken lärdom och skicklighet samt insigt i de kommissionen ålagda göromål bekant man, och som sjelf tjent vid akademien samt lagt handen vid ungdomens undervisning.»

²⁾ Rådsprot. i inrikes civilärenden 1770, fol. 25, 81—82, 143, 149, 168. Under de följande 8 åren inträffade af olika anledningar åtskilliga förändringar i kommissionens personal. Så efterträddes 1771 kronprinsen af den nya kanslern för Upsala akademi, riksrådet gr. Rudensköld, Ekeblad af riksrådet gr. Stockenström och Schröder af pastor primarius Herweghr; 1772 Stockenström af kansli-presidenten gr. U. Scheffer, Hiärne af riksrådet gr. Falkenberg och Rosir af den nye justitiekanslern Lilliesträle; 1773 Bunge af den nye hofkanslern frih. Sparre och Hauswolff af kyrkoherden i Kungsholms församling Nymansson och 1775 Beronius af sin efterträdare doktor Mennander. 1777 afgingo — enligt kalendern — Robeck, Herweghr och Nymansson ur kommissionen utan att erhålla några efterträdare. Kommissionen utgjordes således år 1778, då förslaget aflemnades, af riksråden grefvarne Rudensköld, Scheffer och Falkenberg, ärkebiskop Mennander, justitiekanslern Lilliesträle, hofkanslern frih. Sparre, kanslirådet gr. Gyllenborg och doktor Celsius, af hvilka blott de två sist nämnda från början deltagit i kommissionens arbeten. Dessutom hade 1772 rikshistoriografen, sedermera kanslirådet Schönberg på kommissionens hemställan kallats till ledamot på grund af sina i ett till kommissionens pröfning aflemnadt arbete, »Utkast om det allmänna uppfostrings-verket», ådagalagda insigter i de ämnen, som tillhörde kommissionens verksamhet. Enligt sin egen förklaring i bref till Kanslers-gilletts sekreterare Kökeritz af den 2 Mars 1802 var han dock blott ledamot »i kalendern» och bivistade ej ett enda af kommissionens sammanträden, emedan han aldrig erhöi någon kallelse till de samma.

³⁾ Originalt bland Uppfostrings-kommissionens handlingar i Riksarchivet.

⁴⁾ Sekreta utskottets bref i inrikes ärenden 1771—72, n:o 7.

⁵⁾ Orig. bland Uppfostrings-kommissionens handlingar.

⁶⁾ Uppfostrings-kommissionens protokoll för 11 Dec. 1771.

visningen. Kommissionens i följd häraf iakttagna tystnad föranledde slutligen Sekreta utskottet att hemställa till plena, att en sådan förändring i kommissionens sammansättning måtte vidtagas, att denna hastigare skulle kunna fortsätta och avsluta sitt arbete, än som nu vore möjligt, då flere af dess ledamöter voro så upptagna af sina ordinarie ämbetsgöromål, att de omöjligt kunde få tillfälle att åt kommissionens öfverläggningar använda den tid och noggrannhet, som vore af nöden.

Uppfostrings-kommissionen borde derföre icke utgöras af andra personer än dem, hvilka egde mindre trägna göromål, och hvilkas ämbeten stodo i nära gemenskap med det, som till uppfostringsverket hörde. I öfverensstämmelse härmed föreslog Sekreta utskottet, att, på samma gång som de herrar riksråd, hvilka voro akademi-kanslerer, fortfarande deltog i kommissionen, i den mån deras öfriga göromål det medgäfvade, kommissionens arbete, oberoende af deras närvaro, skulle fortsättas af hofkanslern jemte två andra af kansli-kollegii ledamöter, hvilka enligt kollegii instruktion hade akademiernas och skolornas vård under sin uppsigt, samt två kyrkoherdar i Stockholm, hvilka voro kände för synnerlig insigt och erfarenhet i undervisningsverket. Detta förslag godkändes af ridderskapet och adeln och borgarståndet, men vann högst ringa sympatier i preteståndet och var hvarken här eller i bondeståndet afgjort, då stats-hvälfningen kom emellan och vållade ett afbrott i riksdagens verksamhet och lemnade frågan om uppfostrings-kommissionens omorganisation oafgjord.¹⁾

Någon förändring i kommissionens sammansättning kom således icke till stånd. Tvärtom anbefaldes kommissionen genom en kunglig skrivelse under den 3 Mars 1773 att fortsätta sina arbeten och tillse, att de så snart som möjligt kunde blifva avslutade.²⁾ Efter denna tid tilltaga i hög grad svårigheterna att följa kommissionen i dess verksamhet. Af ett kommissionens bref till biskop Herweghr, dateradt den 16 Mars 1776³⁾ finner man dock, att skolordningsförslaget då redan i det närmaste var färdigt, när kommissionen förklarade, att hon då blott afvaktade nämnde biskops utlåtande öfver undervisningens anordning vid de s. k. mindre gymnasierna för att sedan hos K. Maj:t framlägga berättelse öfver sin befattning med skolordningen. Men vare sig att dessa upplysningar läto vänta på sig eller att den revision af de fattade besluten, hvilken synes hafva föregått förslagets slutliga affattande, upptog längre tid än som från början beräknats — kunde kommissionen likväl först under den 28 November öfversända förslaget. I den skrivelse, som åtföljde det samma, säger kommissionen sig förmoda, att det i det närmaste vore lämpadt efter »nuvarande tider och vetenskapernas tillväxt». Kommissionen hade i sammanhang med hvarje lärares göromål uppgifvit de bästa och lämpligaste skolböcker, som funnes att tillgå, och hvilka hvarje lektor och kollega vid sin undervisning borde följa, tilldess några bättre i hvarje vetenskap kunde blifva utarbetade, hvarom kommissionen redan anmodat flere lärde män. Slutligen hemstälde kommissionen, att Kongl. Maj:t täcktes till allmän efterrättelse auktorisera det framlagda förslaget.⁴⁾ Detta inkom till Kongl. Maj:t den 1 Februari 1779 och föredrogs i konseljen den 7 Juli samma år, då föredraganden anbefaldes att deröfver inhemta gr.

¹⁾ Borgarståndets exemplar af sekreta utskottets protokollsutdrag för d. 16 April 1772 i detta ämne, å hvilket de fattade besluten finnas antecknade. — »Kongl. remisser och sekreta utskottets expeditioner 1771—72» i borgarståndets archiv. Jfr preteståndets prot. 1771—72, p. 2439.

²⁾ Orig. bland kommissionens handlingar i Riksarchivet.

³⁾ Kommissionens koncepter i Riksarchivet.

⁴⁾ Kommissionens koncepter i Riksarchivet.

von Höpkens utlåtande.¹⁾ Detta föredrogs den 19 Augusti, då riksrådet gr. von Hermanson fick i uppdrag att jemföra det nya projektet med den äldre skolordningen och att om skilnaden dem emellan sedermera underrätta Kongl. Maj:t.²⁾ Så vidt vi kunnat finna, afgaf gr. Hermanson aldrig någon berättelse häröfver, utan torde nämnda Kongl. Maj:ts beslut varit den sista åtgärd, hvilken uppfostrings-kommissionens förslag föranlett.

Hvarpå berodde väl detta? Vi tilltro oss ej att med bestämdhet besvara detta spörsmål, så mycket mindre som vi ej lyckats återfinna gr. von Höpkens ofvan nämnda utlåtande öfver det nya förslaget. Att detta icke var till dess fördel, tro vi oss dock kunna påstå och meddela till stöd för denna vår åsigt i bilagan I några utdrag ur ett gr. von Höpkens uttalande i en fråga, som stod den förevarande mycket nära. Besinnar man tillika det stora förtroende, som Gustaf III hade för gr. von Höpkens omdöme, bör det väcka mindre förundran, att Konungens beslut angående det nya skollagsförslaget under sådana förhållanden ställdes på framtiden. På vissa håll torde ock de ifrågasatta förändringarne ansetts temligen onödiga, och hänvisa vi i detta afseende till det märkliga utlåtande, som återfinnes under bilagan II, hvori den bekante lektor C. G. Nordin, med erkännande af åtskilliga förtjenster hos kommissionens förslag, i det hela synes förorda bibehållandet af 1724 års skolordning. Läger man härtill, att ogynsamma uttalanden äfven från andra håll förspordes³⁾, så blir konungens tvekan i afseende på det nya förslagens godkännande ganska förklarlig. Denna tvekan framlyser ganska tydligt ur de ord, med hvilka Konungen vid 1786 års riksdag omnämner undervisningsväsendets dåvarande tillstånd. »Uppfostringsverket», säger han, har legat Kongl. Maj:t ömt om hjertat både som Konung och fader. Den märkvärdiga förändring, nationen lika med regeringssättet undergått uti sina omdömen, uti seder och tänkesätt, har fordrat stadga, innan nya lagar för uppfostran kunnat stiftas. De tarfva en undersökning af det framfarna, en uppmärksamhet på det närvarande, en kännedom af tider och folk, som icke utan mognad blifva nyttiga för det tillkommande. Och Kongl. Maj:t har hellre använt en längre tid att bereda dessa ämnen än att se ett verk, ämnadt till alla efterkommandes nytta, inom kort tid åter förfalla; men Kongl. Maj:t lär dock snart kunna dervid lägga sista handen⁴⁾. Äfven i åtskilliga kongliga resolutioner från samma tid och de närmast följande åren möta oss enahanda förklaringar om undervisningsväsendets förestående ordnande, men det stannade härvid, och först under Gustaf IV Adolfs regering kom en ny skolordning verklig till stånd genom det s. k. Kanslers-gillet.

¹⁾ Inrikes konselj-prot. 1779, fol. 274.

²⁾ Inrikes konselj-prot. 1779, fol. 343.

³⁾ Jfr Bil. II, der Nordin tager kommissionens förslag i försvar mot en anonyms stränga omdömen.

⁴⁾ »Puncter, om hvilka Kongl. Maj:t i Nåder för godt funnit att underrätta Rikens Ständer» i årstrycket för 1786.

KONGL. MAJ:TS
förynade
Nådige förordning
för scholarne och gymnasierne i riket ¹⁾.

Cap. 1.

Om lärares tillsättjande vid scholar och gymnasier samt hwad dermed gemenskap äger.

§ 1.

Biskop och consistorium äga i hwarje stift at tillsättja lärare wid gymnasium och scholarne therstädes samt them med fullmacher förse, hwilka af biskopen efter wanligheten underskrifwas; dock kommer i Stockholm härutinnan at förhållas, efter hwad särskilt förordnat är.

Wid the lectorers tillsättjande, som tillika äro consistorii besittare bör i acht tagas, at ey flere närskylte thertill förordnas, än allmänna lagen uti Rätteg. B:s 1 cap. 6 § stadgar, och kunna till assessores consistorii inge andre antagas, än prestwigde lectorer, enligt Kongl. Maj:ts bref den 14 Julii 1762. Dock böra wid alla sådane tillfällen, då måhl som röra disciplinen eller oeconomien i scholarne eller gymnasierne förekomma, samtelige lectores, så prestwigde, som de hwilka preste-embetet ey antagit, i consistorii öfwerläggningar med säte och stämma deltaga.

¹⁾ Originalt synes alldeles hafva förkommit. Enligt en anteckning bland Kanslers-gilletts i Riks-archivet förvarade handlingar blef det i början af 1800-talet jemte åtskilliga andra handskrifter öfverlemnadt till rektor Murberg, då denne skulle verkställa Kanslers-gilletts uppdrag att utarbete ett förslag till ny skolordning. Förmodligen blef det sedan aldrig återlemnadt, hvilket synes framgå deraf, att den nämnda anteckningen icke uppgifver om denna handling såsom om de flesta andra, af de vid samma tillfälle utlemnade, att den blifvit till Gillet återstald. Möjligen har förslaget sedermera anträffats bland rektor Murbergs efterlemnade papper och sålunda gifvit anledning till en utan twifvel felaktig uppgift som förekommer i Broocmans »Magasin» för 1810, sid. 135, nämligen att Murberg »medarbetat uti den forna uppfostringskommissionen och i dess namn redan 1778 inlemnadt till konung Gustaf III ett projekt till stadga för skolorna». Att denna uppgift är felaktig, torde framgå ej endast af vår föregående historik, utan särskildt deraf, att icke ett ord härom förekommer i den Kanslers-gilletts skrifvelse af den 20 April 1804, hvori Gillet motiverar sin ansökan till Kongl. Maj:t om Murbergs biträde vid arbetet på den då under händer varande nya skolordningen.

Vi meddela förslaget efter ett bland Kanslers-gilletts handlingar anträffadt odateradt koncept. Att detta är konceptet till 1778 års förslag till skolordning, framgår ovedersägligt af lektor Nordins i bil. II upptagna kritik af samma förslag och några nyligen å Ecclesiastik-departementets vind anträffade protokoll för uppfostringskommissionens sammanträden åren 1770—71. Ledsamt nog gå dessa protokoll ej längre än till början af kommissionens behandling af det 6:te kap. af skolordningen. Vi meddela nedan vid kap. II, § 2 och kap. VI, § 1 några utdrag ur de samma till belysning af det sätt, hvarpå vi lyckats bestämma det af oss aftryckta konceptet.

Tilläggas bör, att i förslaget, som punkt för punkt öfverensstämmer med protokollen för de första åren, åtskilliga ändringar med annan hand äro vidtagna, hvilka utan twifvel tillhöra den slutliga redaktionen af förslaget och äro gjorda af samma hand, som rättat åtskilliga uttryck i koncepten till kommissionens utgående skrivelser från samma tid.

Egendomligt nog nämnes ej ett enda ord om detta förslag i instruktionen för Kanslers-gillet af den 27 Okt. 1801, hvars § 2 bestämmer Gillets åligganden i afseende på skolordningens omarbetande och tillika i korthet angifver hwad som förut i denna sak blifvit åtgjort.

§ 2.

Till lärare wid gymnasier och scholar skola utses och förordnas, helst af stiftets barn, sådane personer, hwilka så förut, som igenom then pröfning här vidare stadgas, wisat sig äga grundelig insicht särdeles uti de till den ledige syslan hörande wetenskaper, så ock öfning och erfarenhet uti undervisningsverket samt gåfwor at med lätthet och tydelighet androm sin kunskap meddela, hwarwid om de mathematiske lectioner i akt tages Kongl. brefvet af den 21 Martii 1774. The skola ock äga witnessbyrd om et gudfruchtigt, ärbart och alfwarsamt lefwerne, samt så fogeligt sinne, at the beskiedeligen omgås med then ungdom, som them anförtros. Ey må härwid hafwas afseende på något framför förenämde egenskaper, och de, som dem i högre grad äga, böra alltid äga företräde.

Är någon sökande, then biskop och consistorium ey tillräckeligen känna till thes egenskaper, göre the sig therom behörigen underrättade ifrån then academie, thär han sine studier idkat.

§ 3.

På det at biskop och consistorium sjelfwe måge utröna den skickeligaste af dem, som till ledige lectorater och adjuncturer wid gymnasierne, så ock rectorater och conrectorater wid scholarne sig anmäla, skall hwar och en prof aflägga igenom någre föreläsningar och repetitioner med disciplarne uti det stadens gymnasio eller schola, där ephorus och consistorium hafwa sitt säte, på det biskopen och consistorium måtte kunna wara tillstädes; och det uti sådane omediterade ämnen, som till ledigheten höra. Hwarjämte sökanden igenom en disputation öfwer sådane theses, som med den ledige syslan hafwa gemenskap, uti gymnasio eller scholan i denne delen äfwen pröfwat, då ephorus eller någon consistorialis, utom de ordinarii opposentes, med sine oppositioner candidati lärdom vidare måge utforska. Dock måge de conrectorer, hwilka till rectorstiensten söka befordran, ifrån desse pröfningar befrias, så wida de wid deras redan wundne befordran förut på dylikt sätt äro wordne försökta, men om antingen conrectorer eller rectorer till lectorstienster competera, då må en ny pröfning på ofwannämnde sätt äga rum.

§ 4.

Till theologiske lectioner skola philosophiæ lectores närmast wara at förflyttas, tå hos them erforderlig skickelighet i sådane stycken, hwar af, igenom en theologisk disputation under egit præsidio, antingen i stiftets prestmöte, eller eljest uti biskopens och consistorialium samt hela gymnasiske ungdomens närwaro, prof afläggas bör. Dock ther någon annan sig anmäler och wisar goda witnessbörd om grundelig insicht uti theologien, then må äfwen i åtanka komma, då han, efter et på samma sätt anställt prof, finnes lika skickelig med de förre.

§ 5.

Nu kommer then, som efter slik pröfning blifwit till et lectorat godkänd och herå med fullmacht försedd, at taga inträde uti gymnasio, aflägge tå, efter föregången

bön och åkallan om Guds bistånd och wälsignelse, följande trohets- och embets-ed, och slute sedan med en latinsk oration öfwer hwad ämne han hälst wälja will och till thess lection hörer.

Lectorernes wid gymnasierne edsformulär: Jag N. N. lofwar och swär . . .

§ 6.

Then som till rectorat eller conrectorat effter then nu föreskrefne ordning kallad blifwit, bör uti scholan, effter hällen bön, af ephoro eller inspectore scholæ inställas, tå han med föregående ed sig till trohet i thes embete förplichtar, och sedan slutar med en tienlig latinsk oration.

§ 7.

Till collegaters besättjande må wäl rector hos biskopen och consistorium någre personer, them han tienlige finner, anmäla och föreslå; dock äga biskop och consistorium at af them eller andre sökande utse och tillsättja den, som skickeligast pröfwat effter ordenteligit förhör, hwilket bäst kan skie, då någre scholæpiltar framkallas, dem sökanden examinerar, hvarigenom honom tillfälle lämnas at wisa, ey allenast huruvida han sielf förstår saken, utan äfwen om han äger den gåfwan at i tydelig ordning sine frågor framställa.

§ 8.

Rector scholæ inställer colleger effter af dem aflagd ed, hwar uti sin class i the andre lärarnes öfwerwaro, tå rector, effter föregången bön, håller et kort tahl på latin uti 3:dje classen, men i the nedre på swenska, förmanandes läraren och disciplarne, at i Herrans fruchtan hwad them å både sidor åligger effterkomma.

§ 9.

The mindre scholar, eller så kallade pedagogier, dels i städerne, dels på landet, böra äfwen stå under ephori och consistorii tillsyn och styrsel, så hwad skickelige lärares wäljande angår på sätt som wid collegaters besättjande stadgat är, som ock hwad arbetets driff och framgång röra kan. Dock böra pastores hwar på sitt ställe hafwa närmaste tillsynen at både docentes och discentes sin skyldighet fullgöra samt probstarne wid visitationerna ther effter fråga.

Cap. 2.

Om scholæpiltars antagande, upflyttande till gymnasium och afskiedande therifrån.

§ 1.

På thet ändamålet med scholars och gymnasiers inrättning befrämjas må, skall thet åligga biskoparne hwar i sitt stift wid visitationer och andre tillfällen, at igenom

tienlige föreställningar råda inbyggarna, särdeles them, som icke äga nog insiekt eller tid till egit inscende öfwer sine barns studier, at them heldre till sådan lärostad försända, än private præceptorer hemma i husen anförtro. Men skulle någon, som dertill förmögenhet äger, heldre wilja för sine barn nyttja detta sednare underwisningssättet, må det icke wägras; dock bör därwid noga i acht tagas hwad i thy mål Kongl. Maj:ts nådige förordning af den 13 Nov. 1733 innehåller. Hwaröfwer biskop och consistorium så sielfwe, som igenom probstarne i contracterne och kyrkioherdarne i the större städer, böra hålla noga tillsyn, och söka at rätta ther något wid then private underwisningen, till ungdomens skada och thet allmännas otienst, skulle finnas förelöpa.

§ 2. 1)

Ingen må förmenas, at blifwa antagen uti scholan, som hafwer från kyrkioherden, hwarest thes föräldrar, anhörige eller förmyndare bo, et godt witnessbörd, samt betyg därå, at icke wara behäftad med någon ohyttig eller smittosam sjukdom; men anmäles någon pilt som förut har gått uti någon af de smärre stadsscholar, at till studiernas fortsättjande warda intagen, skall den äfwen äga wederbörande scholämstäres eller informators goda witnessbörd och föreskrift. Skulle någon till mognare år kommen anmäla sig, at nyttja underwisning i scholan, bör inspector scholæ bepröfwa ändamålet af en sådan dess begiäran samt effter beskaffenheten deraf honom antingen afwisa eller antaga och noga tillse, at ey scholæinrättningen, emot thess hufwudafsicht, måtte af någon missbrukad warda.

§ 3.

Rector scholæ må ey understå sig, at någon i scholan intaga, utan förutgången pröfning med förhör, icke eller at sättja någon i annan class och rum, än ther han sig till nytta kan fatta the stycken, som föreläste warda.

1) Angående denna § heter det i kommissionens protokoll: Consistorierne i Åbo, Stockholm, Wisby, Upsala och Strengnes hafwa gjort erindran om obilligheten, att ingen wid trivialscholar skulle få antagas, som icke förut lärt läsa rent och skrifwa efter uti alla trivialscholar är prima classen egentligen inrättad till det ändamål, att yngsta barnen der må lära läsa rent i bok ock skrifwa; sedan skulle i de fläste orter, hwaräst pedagogier ey finnas, allmogens barn, så wäl som i städerne de fattigares och ringares barn läggas ett ofta öfwerwinnerligt hinder i wägen att kunna få bruka trivialscholar; och änteligen finnas ännu på landet inge sådane säkra inrättningar, der de detta allmänt kunna få lära, ty hwad klockare-information angår, så är den både otillräckelig och opålitelig.

Kongl. commissionen beslöt således, att det i den delen kommer att ändras.

Wid orden till bokeliga konstern fallen erindrade Kongl. commissionen, att detta snillehwal sker för bittida, då barnens rätta snille ännu icke hunnit wisa sig, hwileket ofta icke sker förr än i 13, 14, 15 å 16:de året, men yttrar sig bäst under scholægången, hwarföre desse orden gå ut.

I stället för orden till kroppen frisk, som kunna medföra förtydning sättes: med någon ohyttig eller smittosam sjukdom behäftad.

Orden och therhos af fattiga wilkor fann Kongl. commissionen icke passa sig, efter fattigdom blifwer ey ett skäl att uteslutas från rättighet att lära.

Men om någon som hunnit till mognare år anmäler sig att blifwa antagen wid scholan, bör rector scholæ utforska ändamålet af en sådan begäran, så att afsikten ey blifwer förswar och otidig lättja, hwileket i denna § borde införas och således i anledning af de förut gjorde anmärkningar beslöt Kongl. commissionen att ändra hela denna § på sätt som följer:

Ingen må förmenas att blifwa antagen i trivialscholan, som hafwer ifrån kyrkioherden, hwaräst des föräldrar, anhörige eller förmyndare bo, ett godt witnessbörd samt betyg derå, att icke wara behäftad med någon ohyttig eller smittosam sjukdom. Men anmäles någon pilt, som förut har gått uti någon af de smärre stadens scholar, att till studiernes fortsättjande warda intagen, den skall ock äga wederbörande scholämstäres eller informators goda witnessbörd och föreskrift. Skulle någon till mognare år kommen anmäla sig att nyttja underwisning i scholan, bör inspector scholæ bepröfwa ändamålet af en sådan dess begäran samt efter beskaffenheten deraf honom antingen afwisa eller antaga och noga tillse, att ey scholæinrättningen emot des hufwudafsicht måtte af någon missnyttjad warda.»

§ 4.

För inskrifning gifwes rector i then scholan, hwarifrån flyttning skier till gymnasium 8 sk. specie, men uti the andre 16 sk. specie, och till collega i then class, ther en pilt blifwer insatt 6 sk. Sammaledes hafwer rector gymnasii at undfå 16 sk. af hwar och en, som till gymnasium flyttas; dock warda the, som witterligen utfattige äro, för thenne afgifft förskonte.

§ 5.

Skulle någon, som upnådt 15 års ålder, effter någre års scholægång, uppenbarligen wisa sig wara af et så trögt och olärachtigt snille, eller ock af et wanartigt och oböjeligt sinnelag, at all lärarnes möda på honom fåfängt användes, then skall, tå rector thes föräldrar eller förmyndare therom kundgiordt, med tillstyrkan, at i tid se honom på annat sätt före, genast ifrån scholan skiljas. Samma lag ware i gymnasio, om någon yngling, oaktat förutgångne förmaningar, ther sig så förwärrar, at han vidare ey lidas må. Och hälle ephori häröfwer alfvarsam hand, wid answar, om sådane, sig sielfwom och det allmänna till skada och last, sin tid wid lärostäderne fruektlöst få förspilla.

§ 6.

The piltar, som från andra scholar ther gymnasium icke är ankomma, at i gymnasio intagas skola förut af rector, helst i ephori närwaro tå thet skie kan, noga förhöras the stycken, som the förut uti scholan lärddt. Finnes tå någon ey wara nu uti the nödige stycken så tillräckeligen försigkommen, som wid gymnasium nödigt är, then bör till scholan åter förwisas, till thess han giltig blifwit. Ey må någon scholæ pilt begifwa sig ifrån then ena lärostaden till en annan, utan thet skiedt med dess föräldrars, anhöriges eller förmyndares minne, tå rector lemnar honom betyg om thes upförande under then tid, han wid samma schola sig uppehållit.

§ 7.

Ephori och lectores wid gymnasierne samt rectores wid the scholar, som theras disciplar till academien försända, söke genom flitige föreställningar hos dem qwäfwä then skadelige lystnad, the gemenligen hysa, at i otid, och innan the till nödig mognad hunnit, begifwa sig till academien. Och skola the, som med studierne wilja fortfara ey förr släppas till academien eller ther, under hwad förewändning thet wara må, wid answar antagas, än the försvarligen igenomgått alla the stycken, som wid scholan och gymnasium föreställas, och i synnerhet them, the effter hwars och ens böjelse eller fattade ändamål lära böra. Är lärostaden wid biskopssätet belägen, bör thetta, så wäl uti examine anniversario, som igenom et särskilt förhör, uti ephori och consistorialium närwaro noga pröfwas, hwilka effter slutad examen inför protocollet yttra sig om den examinerades framsteg.

§ 8.

Ther någon walt et sådant lefnadssätt, hwilket icke hafwer the wanlige studier för ändamål, men likwäl uti någon för sig nödig wettenskap ernar wid academien göra

framsteg, honom må rector förse med et sådant afskied ifrån scholan, som utmärker, huru många år han den bewistat, hwad förkofran han derstädes giordt, så wäl som äfwen dess upsåt och tankegåfwa, med flere till ändamålet hörande omständigheter. Men skulle han, sedan han någon tid wistats wid academien, wända sine tanckar till andre ämnen, må sådant hans upsåt af wederbörande undersökias och bepröfwat.

§ 9.

Ther någor ifrån schola eller gymnasio i otid till academien ankommer, under förewändning, at där nyttja privat underwisning, och ey med rectoris scholæ eller gymnasii uttryckelige föreskrift och witnessbörd gitter fulltyga, thet han icke af sielfswäld och lättsinnighet then publique underwisningen i then private förwäxlat, utan at han af goda skiäl thertill warit föranlåten, så återförwises en sådan till gymnasium eller scholan.

§ 10.

The witnessbyrder, som wid afskiedet ifrån gymnasier och scholar disciplarne meddelas, skola på swenska språket utgifwas och wid hårdt answar icke annorlunda, än efter disciplarnes befundne mer eller mindre framsteg, skickelighet och förhållande inrättas. Theruti bör noga utsättas, hwad snillegåfwor discipelen äger, om han ännu et wist lefnadssätt utwalt eller ey, hwilka wettenskaper han på denne grund idkat, och hwad framsteg han i hwarthera giordt med mera. Hwilket alt wid academien, ther han kommer at inskrifwas, för framtiden förwaras skall. Alla thesse witnessbyrder, tå the utgifwas af rectores wid gymnasierne, eller wid the scholar, som wid biskopssätet ligga, såsom jemwäl i Stockholms stad, skola förut i consistorio upläsas och gillas, innan the disciplarne i händer lämnas: Hwarföre ock uttryckeligen theruti nämnas bör, at the uti förhöret af consistorii ledamöter äro godkiände och med præsulis samtycke för-afskiedade.

§ 11.

Uti the lärostäder åter, som ifrån biskopssätet äro afläggse, må rector sielf äga macht, at efter noga pröfning uti examine anniversario, under inspectoris scholæ eller gymnasii närwaro, och sedan thet therwid håldne protocollet till consistorium blifwit insändt, samt præsulis och consistorii bifall inhemtat, utsee och förafskieda them, som till academien försändas skola, dock Stockholms stad der ifrån undantagen, som äger dess särskilte författningar at följa.

§ 12.

Rectores wid gymnasierne och scholarne böra årligen till ephorum och consistorium insända omständelige berättelser om hwarje lärostads tillstånd, hwaruti jemte förteckning på ungdomen, som ther wistas, skall utsättjas hwartheras ålder, och huru länge han wid lärostaden warit; om någon et wist lefnadsstånd redan utwalt; hwilka studier han till then ändan idkat; hwilka med särdeles lyckeligt snille äro begåfwade, antingen för studierne i gemen, eller för någon wettenskap i synnerhet; hwilka årligen blifwit,

såsom wanartige och oskickelige, ifrån scholan och gymnasio afwiste, eller uti förhören ogillade, hwar till ock orsakerne införas böra; likaledes huru många samma år till academien blifwit afsände, med flere andre omständigheter, som till upfostringens behöriga drifft och skiötsel lända. Af desse berättelser insänder biskopen och consistorium sedan till vårt och riksens cantzlie-collegium korta sammandrag, som, effter then thy åliggande allmänna upsicht och wård öfwer upfostringsverket i riket, theraf thess beskaffenhet i hwarje lärostad seer och pröfwar, samt hwad till thess förbättring tarfwas befordrar.

Cap. 3.

Om lärarnes och disciplarnes plicht och underwisningen i gemen.

§ 1.

Lärarne uti gymnasier och scholar fullgjöra sin embetes och christendoms plicht och ware uti ungdomens handledande flitige och trogne, samt så fogelige, at ingen otidig hård medfart brukas, när ey en nödig aga för lättja och annan odygd äger rum; före ock altid et christeligt, ärbart och ostraffeligt lefwerne, så at ungdomen i them uppbyggelig efftersyn till dygd och goda seder hafwa må. Skickar någon sig annorlunda, warde först af ephoro alfwarligen warnad, andra gången effter öfwerläggning med consistorio till en tid ifrån embetet satt, och ther han sig ey äntå bättrar, må consistorium honom, såsom aldeles oskickelig ifrån embetet skilja, samt de öfrige målen, som lefwerne angå, till wederbörlig domstohl hänwisa, enligt vår nådige skrifwelse till consistorium i Calmar af den 16 Aug. 1749. Samma lag ware ther någon lärare eller scholæbetjent emot biskoppen eller sin förman wisar upstudsighet och olydna eller gifwer them wanwördeliga ord.

§ 2.

Lärare skola derom wara högst sorgfällige, at en san gudsfruchtan warder uti ungdomens hiertan tidigt inplantad. Till den ändan bör deras arbete i scholan dageligen både begynnas och lycktas med Guds åkallan, samt salighetsläran med sådan tillämpning föreställas, at hos disciplarne ey mindre wiljan än förståndet derigenom warder förbättrad. I seder och lefnad böra the tillhållas, at winlägga sig om anständigt upförande, så wäl emot sine lärare, som sig emillan; hwarför och alla wexationer, träcteringar wid flyttningar, kort- och tärningsspel med alla till ogudachtighet och oordning ledande tidsfördrif wid desse lärosäten skola aldeles wara förbudne.

§ 3.

Wid den allmänna gudstiensten, där ungdomen, så offta siukdom ey hindrar, bör flitigt sig infinna, skola lärarne skiffewis wara tillstädes på et sådant rum i kyrkian, hwarifrån de all ungdomen i ögnasichte hafwa kunna. Straxt effter afftonsången bör ungdomen uti gymnasio och scholarummen samlas, då uti det förra lectorerne samt adjuncten skiffewis och uti de sednare rector, conrector med collegerne likaledes skiffewis

med anstält predikoförhör tillhålla ungdomen at göra redo för det de under gudstienstens biwistande hört och lärt. Med mycket unga och späda scholepiltar bör dock noga tilsees, at de icke igenom kyrkiogång taga skada till hälsan uti sträng kiöld och urwäder. De böra icke desto mindre uti predikoförhören tillstädes wara.

§ 4.

Uti underwisningen skole lärarne, utan egne biasichter, med lika öm sorgfällighet lämpa sig effter samtelige disciplarnes begrep och framsteg, wänja dem af riehtiga grunder altid sluta rätt, och till den ändan sjelfwa undfly djupsinniga ordasätt och omswep samt onödige dictata i sine föreställningar, såsom ock noga tillse, at de saker, till hwilka utauläsning nödwändigt fordras, likwäl icke derwid endast stadnar, utan till begreppet och efftertankan igenom tydelige förklaringar således föras, at disciplarne äfwenledes med egne ord måtte kunna wid handen gifwa, at de sielfwe förstå, hwad de hört och läst. Disciplarne böra icke utom behofwet med utanläsningar belastas och uppehållas, eller drygare läxor dem föresättas än de under loftimmarne medhinna at öfwerläsa; icke heller på en gång sysslosättas med för många särskilte lärostycken, utan hwar del uti en lämpelig ordning dem föredragas, samt stunderna till hwarje giöromål så afpassas, at det ena må läras undan för et annat, dock så, at hwad till en tid lämnats, såsom redan igenomgången, wid en annan tid med recolerande warder återhämtat. Om hwilket alt, så wäl som beqwämaste tiderne till repetitionerne, lärarne hafwa at inhämta ephori godtfinnande, huru det till ungdomens bästa nytta må verkställas.

§ 5.

Så mycket möjligt är, bör tilsees, at den ungdom, som lika försigkommen är, warder i läsning sammanfogad. Men emedan wid flyttningar altid så händer, at inferiores eller de nykomne och superiores måste hafwa gemensamme lectioner; ty böra lärarne noga tillse, det de icke blifwa hwarandre till hinder, utan at begge delarne kunna af dess underwisning niuta wederbörlig förkofring. Derwid bör äfwen iachttagas, at den yngling, som i anseende till något wist redan föresatt ändamål wid lärostaden sig infunnit, icke måtte uppehållas med andra giöromål, än sådane som till hans ämne tiäna, hwilka af ephoro med consistorio för honom utstakas böra. Såsom äfwen, om någon yngling skulle finnas så besynnerligen qwick, att han genom egen arbetsamhet gingo fortare fram uti wettenskaper, än hans med-disciplar, må en sådan icke hållas tillbaka i sina framsteg, utan tagas under en besynnerlig wård, som effter dess ingenium lämpas.

§ 6.

Till at lätta ungdomens, särdeles de spädares begrep, äfwen för deras skull, som icke äga kundskap uti det latinska språket, kunna wäl uti de tvenne nederste classerne elementerne af detta språk läsas, men det, som af wettenskaper derstädes förekommer, bör hädaneffter i desse classer på modersmålet barnen föredragas, och till den ändan böcker på swenska brukas. Det samma må äfwen skie med de mathematiske och historiske lärostycken uti den 4:de classen therstädes. Men alt öfrigit skall så wäl i

4:de classen som gymnasio af böcker på latin läras. Om slike böcker stadgas vidare uti [6 cap. 5—8 §§.]

§ 7.

Emedan hwarjehanda upmuntran är nödig, på det ungdomen så mycket mer till täflan i flit, dygd och skickelighet må upväckas, skola lärare altid them af disciplarne, som flitige äro, med beröm ihugkomma; äge ock macht med rectors samtycke, at them öfwer the försummelige innom classen upflytta; dock at thet skier med löffte för the förbigångne, at the skola sine rum återfå, ther the sig mycket utmärkt förbättra. Men utan skiälig orsak, må ey lärare understå sig, at then emillan disciplarne antagne ordningen rubba. Disciplarne skola äfwen straxt wid ankomsten i scholan och gymnasium intaga sine rum, efter den ordning, som dem af deras läromästare blifwit anwiste, till dess de komma at derifrån flyttas. Flere upmuntringssätt, som uptänkas kunna, måge jemwäl med rectors bifall nyttjas. Huru wid de till lärostäderna anslagne beneficiers utdelande the flitige, som tillika fattige äro, böra ansees, stadgas vidare uti [4 Cap. 4 §.]

§ 8.

Icke må någon lärare fördrista sig, at igenom onödige resor och utan laga förfall sin tienst försumma, eller honom rector sådant tillåta. Skier annorlunda, warde then brotslige, thet ware sig rector eller lärare, af ephoro alfwarligen tilltald.

§ 9.

Ungdomen bör lärostaden flitigt biwista ifrån läsetidens början till thes slut. Händer thet, at någon af giällande orsak, antingen ey kan infinna sig thet å rättan tid, eller ock måste under terminen afresa, bör thet med trowärdige bewis gifwas rector förut tillkiänna. Skier thet ey, må en sådan then terminen ey præmium undfå. Blifwer han sedan ifrån lärostaden för länge borta och finnes wid återkomsten hafwa till märkelig del förglömt thet han förr lärdt, skola för honom nya inskrifningspenningar betalas, innan han ther åter intagas får. Ey skola drifdieknar, som i förtid lärostäderna öfvergifwa och sin tid i lättja och sielfswäld tillbringa, i städer och på landet lidas, utan warde the ifrån scholan aldeles afwista ther the ey, efter förmaning till underwisning sig inställa. Infinna the sig åter, förhålles med them, som näst förut sagt är.

§ 10.

Eljest och när ungdomen rätteligen nyttjar the them förundte friheter, och läsetiden flitigt använda till förkofring i studier och lefwernets förbättring, må ey någon them förneka, ehwarest the under loftiden wistas kunna, at sig något till underhåld förtiäna; och skola the jämwäl befredas ifrån alt slags twång, af hwad namn thet wara må. Blifwer någon, som är af fattige wilkohr under läsetiden siuk, må han undfå något af fiseo till sitt uppehälle. Dör en sådan, bör rector besörja, at han med fri begrafning kommer till jorden. Rector warde ock noga, thet ungdomen sine tillståndige rättigheter, förmohner och friheter i all mätto oförkränkte niuta får.

Cap. 4.

Om gymnasii- och scholæ-betienters lön och befordran samt ungdomens understöd med mera.

§ 1.

Gymnasii- och scholæbetiente skola orubbat blifwa bibehåldne wid den lön, som stat, Kongl. förordningar och de i privilegier grundade rättigheter them tillägga.

Till upmuntran för them under theas mödosamma tjenst, och på thet the så mycket snarare måge befordras till något bättre, böra jemwäl hädaneffter, som hittills, theas tjensteår dubbla räknas; och skall det åligga biskoparne och domcapitlen samt andre som wederbör, at hafwa theas befordran om hiertat, så at the effter böjelse, skickelighet och förtienst, åtminstone effter 7 eller 8 års tjenstetid, blifwa till tienlige beställningar förhulpane; som Wij ock när the till någon ledighet wid regale pastorater i underdånighet föreslagna warda, wele hafwa derpå ett nådigt afseende. Hafwer någon fattat lust, at hela sin listid igenom förblifwa wid underwisningsverket och thet läroställe, ther han tjänar, må han, när han af ålderdom ey längre förmår tiena, benådas med tjenstefrihet, jemte trefierdelars åtniutande af löhnen i sin öfriga listid.

§ 2.

Hwad scholæbetieningsens embetshus angår, samt ägor och andre lägenheter, så wäl som de så kallade scholæhemman på landet, hwilka dem tillslagne eller donerade blifwit, komma de dem at oqwalt behålla, enligt privilegier, författningar och särskilte resolutioner. Borgerskapen skola äfwen uti the städer, där ännu icke effter privilegiernes lydelse någre embetsgårdar för rectorer wid scholarne finnas, derom föranstalta, at sådana anskaffas måtte, som intill dess med wederbörande om en sådan hushyra öfwerenskomma, som effter orternes beskaffenhet afpassat är.

§ 3.

De stipendier, som af Sweriges crono eller enskylte personer redan äro eller vidare warda gymnasier och scholar förundte, förblifwa orubbade effter deras första inrättning, hwaröfwer ephorus med consistorium noga hand hålla bör at deras förordnande, som sådane gåfwor förlänt, till ingen del öfwerträdes; wårde jemwäl igenom wederbörande, at medlen å rättan tid riktigt inflyta.

§ 4.

Hwad den afgifft angår, hwilken i kraft af 1624 års riksdags besluts sista moment, samt flere till stadfästelse därå utfärdade Kongl. bref och resolutioner, scholæbetienterne till lön, samt gymnasii- och scholæungdomen till understöd, under namn af dieknepeningar förunnad blifwit, skola de densamma hädaneffter, lika som tillföre, således niuta, at af hwarje skattlagd rök eller matlag, de husfattige endast undantagne, 1½ sk. specie, men af frelsemän och ståndspersoner, så wäl som af brukspatroner, något mer, effter wederbörandes behag, betalas. Hwilka penningar, antingen effter

skiedd pålysning i kyrkian om tiden til utgörandet, eller ock, där orternes skick sådant skulle fordra, effter förre wanligheten kunna upbåras och effter nuwarande fördelnings-sätt wederbörande tillställas. Hwarom biskopen med consistorio enligt omständigheterna föranstalta må. Eho, som effter pålysning, å föresattan dag, these medel ey riktigt betalar, gælde dubbelt, hwilket ock säxmännen, effter ofwannämde riksdagsbeslut, straxt hafwa at utmäta, ther thet annorlunda ey erhållas kan.

Hwad till præmier för ungdomen redan är eller widare kan blifwa anslagit, warde utdelt på then tid och thet sätt, som wanligt är; och skola the fattigaste, som tillika qwicke, flitige och wälartade äro samt gifwa godt hopp om sig at göra wackra framsteg i studier, thermed i synnerhet ihugkommas. För thenne utdelning, så ock huru medlen riktigt influtit, böra rectores göra redo för ephoro och consistorio, som thärest någon felachtighet eller brist finnes, skaffa therå behörig rättelse och bot.

Med the så kallade omgångs- eller terminationspenningarnes upbärande i städerna förhållas effter förre wanligheten.

§ 5.

Ther ey något wist anslagit är till gymnasii- och the trivialscholæhusens widmachthållande och andre förnödenheter, hwilka städerna ey äro förbundne at sielfwe bygga och underhålla, skola thertill 2:ne collecter årligen i stiftet samlas, som proportionaliter i these lärostäders cassa inflyta böra; och skall rector therföre årligen göra ephoro och consistorio redo och räkning med bilagde verificationer, huru mycket ifrån probsterierne influtit, hwad theraf är utgifwit, och hwad bespart finnes, skolandes inga ansenliga reparationer utom ephori och consistorii samtycke företagas.

§ 6.

Rector wårde ock, effter ephori och consistorii anordning, at the publique lärohus, som cronan med stor kostnad upbygga låtit, warda wäl widmachthåldne. Inga nya anläggningar till bygnader, aldraminst af trä, böra tillåtas så nära wid gymnasium och scholan, at derigenom betages wederbörligt lius och fri tillgång, eller at wid timmande eldswåda så kostsamma bygnader därmedelst råka i fara.

Thertill med böra magistraten och borgerskapet i then stad, ther gymnasium eller schola är, och som theraf icke ringa fördel hafwer, altid willige wara, at thess förmohn befordra, i synnerhet om tomten behöfwer utwidgas samt plantager eller annat anläggas, som ungdomen till nytta och förfriskning tienä kan.

Hwad åter barnascholor och pädagogier angår, hålla biskopen och consistorium deröfwer hand, at wederbörande städer, effter deras skyldighet, dem på egen bekostnad underhålla.

§ 7.

Scholærummen böra för hwarje class wara indelte samt effter nödwändigheten med eldstäder försedde, at den späda ungdomen ey af kiöld till dess hälsa lider meen och i studierne hindras. Är ey utwäg till weds anskaffande af någon scholans inkomst, gjøre ungdomen sammanskott wid terminens början eller eljest, när nödwändigheten thet äskar.

§ 8.

Wid hwart gymnasium och schola bör wara et ordenteligen inrättat samt af ephoro och lectorerne i gymnasio, men i scholarne af inspectore och rectore underskrifwit inventarium uppå all fast egendom, som gymnasium eller scholan tillhörig är, så ock på alt hwad löst är, såsom böcker, instrumenta mathematica och musica, privilegier och husesyner, förordningar angående tyonden, underskrefne stater och donationer. Dessutom böra wara matriklar eller förteckningar på then årligen ankomne och afgånge ungdomen, med anmärkningar om hwars och ens framsteg och lefnadsart, jemwål de wid förhören håldne protocoller med mera; och drage rector gymnasii eller scholarum försorg, at alt är i sitt rätta skick och godt förwahr.

Cap. 5.

Om böcker och annan hielpreda vid publike underwisningen.

§ 1.

Till the wettenskapers lärande, som 6 och 7 cap. utsättja, skola i gymnasier och scholar tienlige böcker brukas, författade uti korte, grundelige och rene begrep.

Desse böcker äro af 2:ne slag, antingen handböcker, effter hwilka föreläsningarne skie, eller sådane, som tiena till hielpredor, såsom lexica och dylike. Hwad de förre angår, böra de öfweralt wara de samme, så at inga andre, än de i 6 och 7 capitlen föreskrefne, komma at brukas. Åliggandes det biskoparne och consistorierne at tillse, det genom rectoris försorg tillräckelige exemplar äro at tillgå; men skulle framdeles effter wettenskapernes förändrade skick blifwa nödigt at giöra någon ändring med them, må thet icke ankomma på hwar och en biskops och consistorii enskilte behag, utan skie med inbördes samråd, consistorierne emillan, hwilka då hafwa at hos Kongl. Maj:t sådant anmäla.

Hwad åter de sednare beträffar, äro de icke allenast flere föränderligheter underkastade, utan ankommer ock mycket därpå, hwad en fattig yngling lättast kan sig förskaffa, så at något wist, som öfweralt bör aektas, ey kån derom stadgas; dock på det förläggare och bokhandlare måge upmuntras till sådane böckers anskaffande, och de äfwen finnas till drägeligare pris, hwilket igenom en tillräckeligare afsättning bör hända, måge consistorierne sig emillan sammanrådas, hwilka subsidier kunna ansees för de nyttigaste till et allmännare bruk, och tillhålla discentes, som förut ey hafwa dugelige böcker, at effter råd och ämne sig dem förskaffa.

§ 2.

Wid hwart gymnasium skall så wäl till lärarens som den studerande ungdomens dienst bibliotheque af sådane böcker, som för lectionerne wid gymnasium kunna wara tienlige, effter handen inrättas, till hwilkets förökande alla, som innom stiftet ecclesiastique ämbeten tillträda, således böra bidraga, at biskopen erlägger till fiscum bibliothecæ 2 Rdr specie, domprobsten 32 sk., lectores, rectores och alla pastores wid församlingarne och regementerne 16 sk., capellaner i de större pastoraten 12 sk., i de

mindre 8 sk., och lika mycket den som till präst wiges. Hwar och en, som i gymnasio inskrifwes 3 sk., dock så, at den witterligen utfattige ungdomen ifrån denne afgifft forskonas. Wid dödsfall i prestehus må i stället för penningar ifrån sterbhuset en eller flere af de förnämste böcker i den dödas qwarlämnade bokförråd till gymnasii bibliothecque aflämnas, då uti catalogen bör till den dödas äreminne antecknas, ifrån hwilken en sådan skiänck kommit; men skulle således bibliothecquet med doupletter blifwa belastat, måge the samme genom auction försäljas.

De böcker, glober, naturaliesamlingar och instrumenter med mera, som antingen medelst föräringar af wettenskapers älskare eller på ofwannämde sätt sammanbragte warda, skola uti et allmänt rum i gymnasio upsättas och af adjuncten wid gymnasium wårdas, hwars plicht det ätwen wara skall, at den ofwananförde inkomsten utan drögmål infordra, hwarwid notarius consistorii jemte rector gymnasii böra wara honom behielpelige. Han skall äfwen, effter ephori och consistorii godtfinnande, bibliothecquemedlen använda och årlig räkning derföre i consistorio upwisa; jämwäl inrätta och fullfölja catalogerne samt effter dem hålla böckerne i ständig ordning, och för förskingring samt all skadelig åkomma dem stedze wårda; öfwer hwilket alt, at det enligt denne §:s innehåld skie måtte, ephorus med consistorio noga tillsyn hålla bör.

Cap. 6.

Om underwisningen i trivialscholarne.

§ 1.¹⁾

Uti trivialscholan bör ungdomen beredas at kunna nyttja den underwisning, hwaruti de sedermera wid gymnasium och academien komma at göra vidare framsteg. Fördenskull skola the thärstädes grundas uti elementerne af de studier och wettenskaper, hwilka på de sednare ställen uti större widd föreläsas.

§ 2.

Trivialscholan skall wara fördelad åtminstone i 4 classer, förutan apologistens, samt hwarje class med särskilte præceptorer försedd. I hwarje rum skola bänkar inrättas, på hwilka piltarne sättas i ordning effter qwickhet och framsteg, med en pulpet

¹⁾ Ur kommissionens här afbrutna protokoll meddela vi början af dess motivering för afvikelserna från 1760 års projekt:

»Wid 1 § af detta capitel, som handlar om sjelfwa läroämnena, hwilcka komma ungdomen att bringas, fant Kongl. Commissionen åtskillige saker anmärkte, som mycket nyttiga att wetta och med der-effter lämpad ålder kunna inhämtas, men måste efter ynglingens begrep i början jämkas och den ordning, som naturen sjelf utstakat, så att å ena sidan minnet ey belastas och konsten att täncka ey försummas, utan bägge upodlas och hwar och en i sin tid nyttjas, att de båda blifwa hwars andras hjälpreda.

Som minnet i barnåren är qwickast och förwarar lätteligen hwad som föredrages, samt den tiden samlar ämnena för en tilltagande tanckekraft, så böra sådane stycken dem föreläsas, som dermed gemenskap hafwa, hwarigenom det flycktiga sinnet wänjes att fästa sina tanckar till ett wist föremål och oförmärkt bereder wägen till alfvarsammare gjöromål.

Så fördelaktig denna egenskap är, så försiktigt bör ock dermed umgås. Myckenheten af wettenskaper gjöra intet alt, utan ordningen. Den förra gifwer många idéer, den sednare städer och stadgar dem. Minnet måste ifrån början understödjas af tanckekraften och ey mer påskyndas, än i samma mon som sakerne begripas, ty winner intet ynglingen tiden att dem utarbete, blifwa de som en osmält mat skadelige, och wärka oreda, då hela insikten blifwer»

eller bord framför sig, giordt effter bänkens längd; och bör sedan ingen rubning i ordningen piltarne emillan utan skiälige orsaker af någon egenwilligt göras, at missförstånd och oenighet undwikas må.

§ 3.

Klockan 6 om morgonen skall scholæarbetet taga dess begynnelse, då præceptorer och disciplar böra vara tillstädes, så wida siukdom ey emillan kommer, hwilket, hwad præceptorer angår, hos rector tidigt bör tillkiännagifwas, så at om lectionens skiötzel effter omständigheterna måtte kunna besörigt warda. Och på det ingen scholæpilt af lättja må uteblifwa, skola, förr än bön göres, alla classer effter listor upropas, på det at then, som befinnes bortowarande, må kunna straxt effterfrågas.

Skulle någon af wanart sig offta försumma, skall rector det hos ephorus anmäla, och däräst en sådan, effter föregångne förmaningar samt wederbörlig aga, sig icke ändra låter, må han ur scholan förwisas, hwarom dess föräldrar förut böra under rättade warda.

§ 4.

I scholan läses 6 timmar om dagen, den inberäknad, på hwilken bön göres. Och emedan, hwad arbetets indelning beträffar, åtskilligt kan förefalla, som effter omständigheterna afpassas bör, ty skall ephorus med domcapitlet indela timarne för hwarje lection på det sätt, at mellanrum blifwer så wäl för frukostetid som öfning i sången, jemte öfwerläsningsstunder m. m. Dock bör den inrättning, som en gång giordt är, icke sedermera och utan goda skiäl ombytas.

§ 5.

Apologistens class är inrättad för scholæungdomens betiäning i den class, där den honom behöfwa kan; men i synnerhet för deras underwisning, som icke ärna besöka gymnasier och academier. De stycken, som i denne class skola förekomma, äro af den allmänna angelägenheten, at ingen bör dem sakna.

1:o. *Christendomen*, som läses hwarje dag jemte bibliska historien, och det således, at barnen af d:r Lutheri catechismo med Swebilii förklaring icke allenast fästa trones hufwudstycker i minnet, utan äfwen lära at förstå, hwad till en menniskas så timmeliga som ewiga wälfärd länder, samt at med de förnämsta bewisningspråk ur den heliga skriffte befästa, hwad dem angelägit är at tro och weta; på det de måtte kunna hwar för sig gifwa skiäl till det hopp, som uti dem är. Under hwilket alt præceptoren bör i högsta måtton beflita sig, at, så mycket möjligt är, bringa deras hiertan till öm kännedom af de gudomelige sanningar, såsom the säkraste grunder till all sedolära och borgelig sällhet.

2:o. *At skrifwa*. Till den ändan böra barnen med wäl skrefne latinske och swenske föreskrifter försees och effter dem hwarje dag öfwas. En sådan man skall derföre till apologist sökas, som, jemte det han äger erforderlig skickelighet i andra till classen hörande stycken, sielf skrifwer en god stil, på det han måtte kunna förse hela scholan med förskrifter, emot lindrig wedergällning.

3:o. At färdigt och säkert *räkna*, med tillämpning deraf, så mycket som skie kan, till cammeral- och bokhålleriewärken.

4:o. At på *modersmålet* sammansätta sine tankar i åtskillige, effter ålder afpassade ämnen, hwarunder præceptorn bör noga tillsee, det de måtte lära icke allenast utreda sine tankar i tydelige meningar, utan äfwen wänja sig wid en rätt och brukelig orthographic och interpunctation.

5:o. Det angelägnaste af den *svenska historien*, jemte geographie och någon allmän underwisning om globen.

I denne class nyttjas tils vidare följande böcker: 1) Svebilii cateches, 2) Hübners eller Millers bibliske historier, 3) geographien, i Upsala utkommen under namn af atlas juvenilis, 4) Serevelii arithmetica, 5) Hübners allmänna historia.

§ 6.

Uti then nedersta eller pädagogie-classen komma de barn at giöra begynnelse, hvilka till studier sig ämna; och emedan i denne class, såsom den första, något långsammare måste tillgå, ty komma ey flere stycken derstädes at företagas, än som följer:

1:o. Den *catechetiske* underwisningen med *bibliska historien* dageligen på lika sätt, som i föregående § mom. 1 förmält är.

2:o. *Latinen* ifrån begynnelsen eller innanläsningen till och med apparatus vocabulorum, jemte elementerne af grammatican, således, at tabulæ declinationum och conjugationum samt sedermera något det allmännaste af syntaxis i minnet wäl inskiärpes. Man börjar äfwen här tolkningen på svenska af någon latinsk och emot desse begynnares beskaffenhet passande auctor, hwarwid grammatican alltid tillämpas.

3:o. *Calligraphien* lika som uti föregående § mom. 2 förmält är.

4:o. *Episteln och evangelium*, som i kyrkian på söndagen, eller enär högtid infaller, förekomma, böra dagen förut, innan lof gifwes, läste blifwa.

I denne class nyttjas: 1) Strelings grammatica latina, 2) Orbis Pictus nya uplagan, 3) Langii Colloqvier ömsom med den föregående, 4) Svebilii cateches, 5) Hübners eller Millers bibliske historier.

§ 7.

Ifrån föregående class flyttas piltarne till den *andre classen*, där man icke allenast med mera utwidgad underwisning fortfar i de stycken, med hwilka uti den sista classen början gjordes, utan lägges ännu dertill:

1:o. En omständeligare förklaring öfwer *catechismum*, då äfwen alt, hwad tillförene är wordet utanläst, derstädes qwarbehålles.

2:o. Den *latinske syntaxis* i dess widd, hwars noga repeterande wid uttolkningen af en latinsk auctor samt under flitig öfning med locutioner och smärre exercitier icke förgiätes, emedan i denne class den egentliga grunden för detta språket läggas bör.

3:o. Öfningar i *svensk sammansättning*, såsom uti föregående 5 § mom. 4 redan förmält blifwit.

4:o. Elementerne i *historien och geographien*.

I denne class läses: 1) Strelings grammatica, 2) Orbis pictus, fabulæ Æsopi och Rydelii grammatista philosophans ömsom 3) geographien eller atlas juvenilis, 4) compendium historicum, 5) catechesen.

§ 8.

I den tredje classen går man än vidare, och

1:o. Jemte christendomen af *catechismo* wid wisse tider läser man *theologien* af något compendio.

2:o. Till hwad i föregående § mom. 2 om latinen förmält är, lägges här *prosodia latina*, hwilken igenhämtas flitigt wid tolkningen af någon tienlig latinsk poet.

3:o. Fortsättas öfningar i det latinska språket medelst *sammansättning*, effter hwad som piltarnes framsteg och natursgåfwor fordra. Likaledes i swenskan på wissa stunder, såsom wid de förra classer förmält är. Utom dess börjar man äfwen här

4:o. Med den *grækiske grammatican* till dess elementa samt

5:o. *Civilhistorien* den äldre och nyare, jemte *geographien* och *globers bruk*.

Härstädes brukas: 1) Cornelius Nepos och fab. Phædri ömsom, 2) Ovidii libri tristium, 3) Strelings prosodie, 4) Gezelii gram. græca editio searensis samt evang. Matthæi, 5) Swebili cateches, 6) Voeldikes compend. theolog., 7) Geographien, 8) Compendium historicum, 9) Wikströms usus globorum.

§ 9.

Till den fjerde eller öfwersta classen flyttas piltarne till rectoris och conrectoris anförande, hwilka skiftewis derstädes lectionerne förestå. Man går här än vidare uti theologien, latinen, grekiskan och det öfrige, samt lägger till elementerne i det *hebræiska språket*, *logican*, *rhetorican*, något af *geometrien*, *sedoläran* med mera, så långt som tid och lärjungarnes begrep medgifwa. Dock bör man så laga, at det nödvändiga icke eftersättes för hwad som umbärligare wara kunde. Fördensull bör den lärare, som några nya eller andra stycken ungdomen föreläsa will, än de, hwilka här utstakade blifwit, sådant icke af egit bewåg och utan ephori bifall i wärket ställa, på det en skadelig blandning må undvikas, hwarigenom ungdomen snart förwillas och föres från dess rätta ändamål.

I denne sista class läser ungdomen: 1) Opii gram. hebræa, editio arosiensis och 4 cap:a geneseos, 2) gram. græca Gezelii och Nov. testamentum græc., 3) epistolæ Ciceronis selectæ, ejusd. libri de amicitia, senectute, paradoxa, somnium Scipionis och Erasmi colloquia ömsom, 4) Virgilii ecolgæ, Ovid. lib. trist, 5) compendium theolog., 6) Plennings logica minor, 7) Brunmarks mindre moral, et kort extract af den större som brukas i gymnasio, 8) Vossii rhetorica, 9) Compend. historicum, 10) geographien, 11) Evclides elementa geom:æ, 12) usus globorum.

§ 10.

De ynglingar, som med flit desse classer uti trivialscholan igenomgât, samt på ofwannämde sätt befinnas hafwa wunnit god grund uti alle anförde stycken, må pröfwes skickelige at ifrån scholan till gymnasium förflyttas. Men som ifrån et eller annat ställe i riket ungdomen plägar ifrån trivialscholan omedelbarligen infinna sig wid academie; ty åligger det på dylika ställen, isynnerhet ephoris at tillse, det måtte underwisningen derstädes, så widt någonsin skie kan, updrifwas till den högd, hwilken i gymnasierne bör winnas.

§ 11.

På det at hwad således föreskrifwit är måtte winna dess önskade werkan till ungdomens förkofran och rikets gagn i framtiden, må biskopen, [domprosten eller inspector], så ofta möjeligen skie kan, med dess närwaro i scholan upmuntra såwäl lärare som lärjungar samt således sielf underrätta sig om fortgången af läsningsverket derstädes.

Cap. 7.

Om underwisningen i de större gymnasierne.

§ 1.

Gymnasium bör wara i sina 4 classer fördelt, och desse åter in circulum superiorem et inferiorem, så at två och två classer under wissa lectioner åtfölja hwarandra, två åter under wissa tillfällen hela coetus blifwer tillsammans. I de större gymnasierne som med 7 lectores äro försedde, komma föreläsningarne at skie på följande sätt.

§ 2.

Primus theologiæ lector underwisar:

1:o. I *hebræiskan*, dock så at öfre och nedre cirkelen icke äro under föreläsningarne tillsammans. Två timmar i weckan böra för hwarthera användas. Han låter then andra cirkelen fortfara med explicerande och resolverande uti genesi, som i trivialscholan blifwit begynt, under en ständig tillämpning af språkets grammatikaliske reglor; men för de öfre classerne nyttjar han psalterium eller någon prophetisk bok, hwarunder ungdomen, som nu redan bör hafwa analysin grammaticam tämmeligen inne, närmare handledes till kannedom af språkets syntaxi, phraseologie och idiotismer.

2:o. I *theologia exegetica*, hwaruti de öfre classerna två timmar i weckan handledas. Han föreställer först och korteligen förklarar de almäna grunder och reglor, som för uttolkningen tiena, then sedan gör tillämpning utaf till någon biblisk bok, helst i nya testamentet. Korthet, men tillika grundelighet måste härwid brukas, på det ungdomen i en så angelägen sak, som det är, at med förstånd kunna läsa Guds ord, måtte winna något framsteg. En paraphrastisk läromethod, hwarigenom sensus loci med tydelige ord framställes och korta obseryationer sedan till bewis bifogas, är i sådant afseende den yppersta och bör framför någon annan nyttjas.

§ 3.

Secundus theologus läser för hela coetus fyra timmar i weckan *locos communes* effter Voeldikes compendium, hwarwid han 1) utreder definitionerne; 2) wisar huru hwart och et dogma är grundat i skrifften, huru det sammanhänger så med andra trones sanningar som med sielfwa salighetsgrunden, samt huru praxis christianismi kan ledas deraf; 3) tillhåller dem, som redan fattat det upsåt at gå in i presteståndet, at fästa de angelägnaste dicta probantia på grundspråken i minnet; 4) andrager de aldrawichtigaste controversier och dem korteligen utreder. Denne cursus theologicus, bör innom 3 år wara sluten, då lectoren sedan på det fierde, jemte två och två anstälte förhör i det, som redan af dogmatiquen är lärdt, af något ganska kort compendio theologiæ

moralis bör lämna sine discipular närmare kännedom af våre christelige skyldigheter, på det ungdomen således, innan den lämnar gymnasium, måtte i de theologiske stycken få et ehuru kortare dock redigt och systematiskt begrep. Därjämte åligger honom att för circulus inferior två timmar i weckan af något tienligt compendio föreställa *historiam ecclesiasticam*, hwarwid så lagas, at jemte nödig kundskap, om de öfrige tidehwarfwen, ungdomen i synnerhet får en nogare underrättelse om reformationsverket, *libris symbolicis* och hwad märkwärdigt sedermera i församlingen, särdeles inom fäderneslandet, sig tilldragit.

§ 4.

Lector eloquentiæ och poseos förklarar:

1:o. För hela coetus fyra timmar i weckan auctores classicos linguæ latinæ, ætatis aureæ et argenteæ, såsom Julium Cæsarem, lib. 1 & 2 Livii, Ciceronis epist. orationes selectiores et Curtium, men icke någre andre effter behag. Han tillhåller wäl å ena sidan disciplarne at gifwa auctoren på god och ren swenska, så at skillnaden på begge språkens phraseologie och idiotismer noga anmärkes; men förgäter ingalunda å den andra at låta de mera försigkomne ex tempore explicera auctoren på annan latin, hwarigenom färdigheten i talande aldrabäst winnes. Under läsningarne giöras de tillämpningar, som äro nödige, af rhetorican, hwilken ock i början af året, på någre timmar repeteras. Alla observationer, som tiena till auctorns förklaringar, the må wara historiske, geographiske, physiske, politiske eller ock blott röra genium lingvæ, skola skie tydeligen och kort. Tå orationer förehafwas, utredes sammanhanget af dem så, at nexus och vis argumentorum, med andra deruti förekommande artificia oratoria, utmärkas, at sådant sedan må tiena ungdomen till efftersyn, när de sielfwe wilja något skrifwa med sammanhang och styrka.

2:o. Twenne timmar i weckan använder han till poetiska skriffers, såsom Virgillii och Ovidii, läsande, så at utom den finare kännedom af språket samt andre nyttige ting, som igenom poeters läsande onekligen winnas, ungdomen måtte äfwen få någon stadgad insicht i prosodien, och wänjas till språkets rätta uttalande. Det blifwer ock i detta sednare afseendet icke utan sin nytta, om han stundom låter dem blott läsa up et längre stycke af en auctor, såsom skulle de declamera. Ther någon finnes, som wisar särdeles böjelse för poesie, må docens icke undandraga sig at särskilt meddela honom, så i den latinska som swenska, all nödig underwisning.

3:o. Utgifwer han scripta två gånger i weckan för de öfwerste i gymnasio, then ena gången på latin, then andra på swenska, at ungdomen äfwen må tillwänjas at på modersmålet fatta sine tankar med behagelighet, tydelighet och korthet, då wid ortographerandet iachttages allmänt bruk. Til ämnen at skrifwa om nyttjar han de wanlige progymnasmata så, at han begynner med de lättare och går till de swårare, hwartill korta dispositioner öfwer ämnet i början meddelas böra. Men exercitia poetica utgifwas ey för åndre, än them naturen gifwit hug och böjelse thertill.

§ 5.

Historiarum och philosophiæ moralis lector läser:

1:o. Fyra timmar i weckan för hela coetus det compendium historicum, som kan blifwa utsatt dertill. Han må hälst börja med fäderneslandets historia och gå med den

samma något nogare till väga, men sedan fortskynda till andra, så äldre som nyare stater. Wid början af hwarje stat må hwad till dess geographie hörer korteligen repeteras. Genom sammanhang af ordsaker och händelser bör han biuda till at hielpa minnet och tillika göra historiska läsningen så nyttig, som möjligt är.

2:o. Användas af honom två timmar i weckan till den nedre cirkelens undervisning i philosophia morali effter thet af probsten M. Brunmark utgifne compendium, Hans Kongl. Maj:t i nåder funnit thertill tjenligt, hwilket innom 2 år måste wara genomgångit.

§ 6.

Mathematum lector underwisar:

1:o. Den nedre cirkelen två timmar i weckan uti geometrien, nyttjande therwid Evclidis elementa och ingen annan. Likaledes 2 timmar i arithmetiquen, hvari Celsii arithmetica bör följas. Sommartiden må han använda någre stunder at handleda disciplarne uti geodæsiën, at wettenskapen af någon slags tillämpning må wisa sin nytta och blifwa angenämare.

2:o. De öfre classerne handleder han 2 timmar i weckan uti astronomien, så at disciplarne om planetsystemet få et riktigt begrep. Gravesands institutiones böra nyttjas derwid. Om någre märkeliga phænomena förefalla på himmelen, bör han nyttja et sådant tillfälle at lära ungdomen observera dem rätt; wintertiden böra ock constellationerne utwisas.

§ 7.

Logices och physices lector nyttjar:

1:o. Fyra timmar i weckan at efter Plennings logica lämna sine disciplar i de nedre classerne icke allenast något begrep om philosophien i gemen och de delar, som höra dertill, utan ock tydeligen förklara samt med exempel ur wettenskaperna uplysa the reglor, som förnufftet i sanningens utletande följer.

2:o. För the öfre classerne föreställes physiquen två timmar i weckan effter något kort och för en ännu icke tillräckeligen präparerad ungdom begripeligt compendium så, at åtminstone orsakerne till de förnämsta phænomena på jordklotet och innan wår athmosphere måge inhämtas.

§ 8.

Græcæ lingvæ lector läser:

1:o. Fyra timmar i weckan för nedre classerne någon bok utur nya testamentet, helst Lucæ evangelium eller acta apostolorum. Jemte analysis grammatica wid det, som swårare kan wara, wisar han ock dialectos lingvæ, ther the kunna förekomma, urskiljer ordens rätta betydningar, förklarar jämwäl phraseologien, constructioner och idiotismer, så at ungdomen kan inse rätta ordaförståndet af texten och göra en behörig metaphrasis derpå.

2:o. För de öfre classerne nyttjar han två timmar i weckan at läsa någon profane auctor, såsom Pythagoræ aurea carmina, Isocratis orationes, Plutareh: de puero-rum educatione, Theophrasti characteres, och för variations skull någre dialoguer af Lucianus, anmärkande derwid, hwad till en närmare kännedom af språkets genio hörer.

3:o. Utgifwer han för samma classer en gång i weckan korta exercitia stili græci, antingen versioner utur en obekant auctor eller imitationer effter de auctorer han läser.

§ 9.

Adjunctus gymnasii, hvilken somligstädes med liten, somligstädes åter med alshingen löhn tienar, och therföre till billig upmuntran bör framför andre niuta befordran till ledige blifwande lectioner, då den i anseende till skicklighet och aflagde prof är i jämlikhet med sine medsökande. Han skall:

1:o. Hafwa curam bibliothecæ och för detsamma wara under biskopens och consistorii öfwerinseende ansvarig.

2:o. Till skiffes med lectorerne repetera predikan.

3:o. Corrigeria exercitia för infima classis gymnasii.

4:o. Betiäna dem med enskild underwisning, som det begiära, då hans tid thet tillåter.

5:o. Företräda lectorum ställe och det utan wedergiällning, tå the genom publice angelägenheter eller laga förfall hindras ifrån sine sysslor; men skulle en lector med döden afgå eller med Wårt nådiga tillstånd wara på utrikes resor stadd, eller ock för andre orsaker permitterad, niuter adjuncten en fjerdedel af det, som på en lector det året proportionaliter belöper.

§ 10.

Som i följe af denne nu utstakade ordning wid lectionerne nödwändigt måste hända, at somlige wettenskaper, som i de nedre classerne läras, icke i de öfre kunna ytterligare yrkas, så, på det ungdomen ey må taga någon skada deraf eller förglömma hwad redan är lärdt, bör icke allenast hwar lector då och då oförmodeligen effterfråga, huru disciplarne behålla, hwad dem tillförene förestält blifwit, utan skola ock desse wid examina anniversaria giöra för sådane stycken wederbörlig redo.

§ 11.

Hwad exercitia stili beträffar, böra, utom hwad redan om lectore eloquentiæ och adjuncten stadgat är, äfwen lectores moralium, logices och matheseos i så måtto wara behielpelige therwid, at the skiffa andre och tredie classen sig emillan, och them i stilo anföra. Exercitia emenderas icke, utan at hwars och ens samtelige exercitanter äro tillstädes, och bör datum antecknas, då emendationen skier, på det at, om någon försummelse föröfwas, then så mycket snarare må sees.

Cap. 8.

Om underwisningen i the mindre gymnasierne.

§ 1.

I the mindre gymnasier, ther icke mer än 5 lectores äro, måste arbetet så delas, at nödig underwisning, om icke i alla the stycken, som wid the större gymnasier, dock i the hufwudsakligaste, ey må saknas. Thetta skier på följande sätt.

§ 2.

Lector theologiae läser:

1:o. Locos communes för hela coetus fyra timmar i weckan, såsom i föregående capitel sagt är, så at det compendium, som följes, inom tre år, är slutat.

2:o. Uttyder han för the öfre classerne någon biblisk bok, och thet två timmar i weckan.

3:o. När cursus theologiae dogmaticae är slutad, läser han det fierde året historia ecclesiastica.

§ 3.

Lector lingvarum orientalium läser:

1:o. Hebræiskan för hela coetus två timmar i weckan, och bör i giörligaste måtto så laga, at de mera försigkomna, som här måste bindas ihop med the mindre framsteg giort, icke stadna wid blotta analysin grammat. utan therjemte få något särskilt at giöra redo före, som till språkets närmare känedom hörer. Tå the yngre tillhållas at äfwen gifwa aktning härpå, aflöper thet icke heller utan theras förkofring.

2:o. Någon bok af novum testamentum likaledes för hela coetus två timmar i weckan, på samma sätt, som i föregående moment sagt är.

3:o. En auctor profanus två timmar i weckan för circulus superior.

4:o. Utgifwer och emenderar han en gång i weckan exercitia græca.

§ 4.

Lector eloquentiæ et poeseos rättar sig i alt efter hwad i föregående capitel stadgat är.

§ 5.

Lector logices och matheseos läser:

1:o. Logican två timmar i weckan för coetus inferior thet ena året, andra året arithmetican.

2:o. Logican för coetus superior likaledes två timmar i weckan thet ena året, och elementa astronomiæ thet andra.

3:o. Geometrien två timmar i weckan tu år å rad för the nedre classerne, hwarmed andra tu år fortfares för the öfre.

4:o. Handleder han ungdomen uti praxi geodætica och astronomiske observationer.

§ 6.

Historiarum och philosophiæ moralis lector läser:

1:o. Historia politica, i synnerhet den swenska, fyra timmar i weckan för hela coetus.

2:o. Philosophia moralis för coetus inferior två timmar i weckan.

§ 7.

Adjunctus gymnasii ställer sig alt thet till effterrättelse, som om thess syssla i föregående capitel sagt är.

§ 8.

Emedan ungdomen wid these mindre gymnasier äger mera ledighet ifrån publice lectioner, än wid the större, böra docentes hwar för sig icke allenast tillhålla sine disciplar, at thes bettere göra redo för hwad them förestält blifwer, utan ock finnas willige at gå them med privat underwisning tillhanda, som sådant begiära. För öfrigt rätta sig docentes, i alt hwad här icke särskilt stadgat är, effter thet som om the större gymnasier är föreskrifwit.

Cap. 9.

Om examina, exercitia publica och ungdomens öfning i musiquen.

§ 1.

Utom the repititioner och förhör, som dageligen och hwarje wecka, effter [3 Cap. 4 §] skie böra, skall ock både wid trivialscholar och gymnasier then läsetermin, tå ey examen solenne infaller, slutas med allmänt förhör uti ephori eller annan förordnad examinators närvaro öfwer alt hwad then terminförehafte, och hwad framsteg disciplarne theruti giordt. Examen solenne eller anniversarium hålles en gång om året, tå thet för hwarje lärostad lägligast faller, och förrättas then äfwenledes, tillika med lärarne, af ephoro sielf, ther tillfälle thet medgifwer, men i annor händelse af then han thertill utnämner. Hwareffter sedan alla flyttningar från class till class och ifrån schola till gymnasium skie, så ock the, hwilka så mogne pröfwats, med tienligt wittnesbörd till academien demitteras, enligt hwad 2 Cap. 8, 11 §§ härom förmår. Effter examen anniversarium ingifwes till consistorium rectoris samt, ther ephorus ey närwarit, examinators berättelse om lärostadens tillstånd och hwad till dess förbättring tarfwas. Wid terminens början skall jemwäl med förhör effterspörjas, huru disciplarne under ferierne sin tid i studierne användt; så ock likmätigt 2 Cap. 3 § novitii pröfwat, som wid lärostaden wilja blifwa antagne, hwilka fördenskull böra sig till then tiden inställa.

§ 2.

Wid gymnasierne böra äfwen hållas exercitia disputatoria, oratoria och concionatoria på wissa tider under hwar termin, hwilka thertill af biskopen kunna utsättjas.

§ 3.

Uti musica choralis måge förnämligast the, som sig till sacros ordines ärna, twenne timmar i weckan, hälst på the wanlige lofstunder, öfwas. Then af collegis, som till siungande är tienligast, förer directionen häröfwer emot then löhn, som på staten therefore är eller kan blifwa anslagen, ther ey annan med särskild löhn för sången wid scholan förordnad är. För musica figurata sörjer rector cantus, som af gymnasisterne och scholædisciplarne utväljer och öfwar the skickeligaste; dock så, at the angelägnare lärostycken, som the skiöta böra, icke försummas. Rector hafwer häröfwer upsicht och wårdar isynnerhet, at the publice musikaliske böcker och instrumenter, som till

lärostaden kunnat anskaffas, ey utan directoris musicis tillåtelse och ansvar brukas wid private tillfällen, tå the snart förskämmas kunne.

Cap. 10.

Om ephori ämbete.

§ 1.

I följe af then wård, biskopsämbetet anförtrodt är, at hafwa öfwer underwisningsverket i riket, skall thet åligga biskopen i hwarje stiftt at såsom gymnasii och scholarum ephorus med all sorgfällighet och nijt tillse, thet thenne förordning warder therstädes i alla delar behörigen wäreckstäld och efterlefwad.

§ 2.

Isynnerhet låte ephorus sig angelägit wara at iachttaga och till noga werkeställighet befodra alt hwad honom härutinnan, dels enskildt, dels gemensamt med consistorio, anbefalt är samt dessutan

1:o. At hafwa therå noga acht, thet ungdomen ey bibringas något, som emot Guds heliga ord, wåre symboliske böcker och trones analogie strider. Gör någon lärare annorlunda, äge ephorus med consistorio honom therföre wederbörligen at tilltala och, ther han icke antingen sig nöjachtigt förklarar eller sin mening återkallar, gifwa oss sådant tillkiänna, tå Wij straxt, hwad sakens beskaffenhet fordrar, förordna wele.

2:o. At bibehålla lärarne vid theras ämbetes myndighet, så ock flitigt förmana them at, jemte sin plichts fullgiörande i then öfrige underwisningen, hålla sine disciplar till sann gudsfruchtan, dygd och goda seder och them thertill altid med egen efftersyn föreläsa. Finnes någon lärare för thes förhållande warning förträna, tilltale ephorus honom först enskilt, men ther thet ey gäller sedan i consistorio, på sätt som förmaningsgraderne förelägga.

3:o. At, så offta som möjligt är, wid föreläsningarne, förhören och exercitia publica besöka lärostäderne, men i synnerhet tillstädes wara wid examen anniversarium, och wid alle thesse tillfällen såväl lärarnes flit och undervisningssätt som disciplarnes förkofring efftersörja. Widare skall ock ephorus

4:o. Räkenskap för gymnasii och scholarnes inkomster och utgifter, så ock beneficiemedlens utdelning, infordra.

5:o. Besörja, thet lärarne undfå thet underhåld, som them tillförordnat är, samt

6:o. Alt missförstånd them emillan afstyra, så at wänligt förtroende å alla tider befrämjat warder.

Cap. 11.

Om rectoris ämbete vid gymnasium och trivialscholan.

§ 1.

I gymnasio skola lectores hwar sitt år rectores wara; thermed begynnes ifrån theologiæ lectorerne, sedan gånge i ordning utföre.

§ 2.

Rectoris så wid gymnasium som trivialscholan ämbetes plicht skall wara at under ephoro allment inseende hafwa öfwer lärostaden, at ther alt, både å lärares och disciplars sida, ordenteligen och skickeligen, enligt thenne förordnings innehåld, tillgår, men isynnerhet werckställa hwad honom häruti uttryckeligen ålagt är. Begår någon lärare felachtighet, antingen uti ämbete eller lefwerne, äge rector macht at honom förmana, tilltala och rätta, och, ther sådant icke hielper, hos ephorus angifwa. Beträdes någon discipel at hafwa föröfwat oskick eller odygd, i hwad måtto thet ock wara må, låte rector honom komma till behörig aga eller straff. Rector skall ock introducera och uti matrikelen införa novitios, som wid lärostaden antagas; wid terminens slut, med collegarum samråd, præmier utdela; hafwa inseende uppå stipendierne, ther någre lärostaden förlänte äro, at the riktigt inflyta och komma stipendiaterne till godo; hålla thesse stipendiat och andre af ungdomen, som ansenligare understöd af dieknepeningar niuta, till flit uti the them förelagde stycken; uti matrikelen anteckna them, som ifrån lärostaden med behörige afskieds wittnesbörder, them han utgifwer, afgå; så ock besörja, ther liquidation öfwer löhningsstaten årligen behöfwer giöras, at then i rättan tid färdig warder.

§ 3.

Till någon wedergiällning för rector under thess mödosamma syssla, hwarwid han tillika sine föreläsningar och exercitia måste skiöta, skall utom thet, som wid inskrifningar och translationer enligt 2 Cap. 4 § bestås, äfwen wid afskiedswittnesbörders meddelande honom lämnas then afgift, som wanlig warit.

§ 4.

Uti gymnasio ombytes rectoratet årligen, sedan examen anniversarium hållen är, på then tid, som wid hwarje gymnasium beqwämligast faller. Then afträdande håller tå för ungdomen en kort och uppbyggelig oration, som slutas med tacksägelse, bön och åkallan till Gud om thes församlings, hela rikets och isynnerhet lärostadens önskelige förkofring och beständiga wältrefnad. Then tillträdande åter skall theruppå, till åhåga och flit wid sitt ämbetes fullgörande, med behörig ed sig förplichta.

§ 5.

Rector scholæ trivialis skall, när han i ämbetet inställes, thenne ed aflägga:
Jag N. N. swär etc. etc.

Cap. 12.

Om scholæ discipline och thes jurisdiction.

§ 1.

Lärarne uti gymnasio och trivialschola böra hafwa en alfwarsam uppsicht på sine disciplars förhållande och, så offta hos them någon felachtighet eller odygd förmärkes,

icke låta then undgå tienlig rättelse eller aga, särdeles när the till den ålder kommit, at the sielfwe böra förstå, hwad rätt och godt är, och snart under egen styrsel komma at lämnas. Therföre ock lectores i gymnasio skola icke allenast noga acht hafwa på them, som föräldrar eller förmyndare under theas enskilte inseende satt, utan ock then öfrige ungdomen sig emillan till en lika wård dela.

§ 2.

Små felactigheter hos the disciplar, som tillförene wisat sig stilla och lydige, måge med alfvarsamt tilltal och warning rättas. Wid all swårare aga, som fordras, böra altid öfwertygande föreställningar om förseelsens storlek föregå samt agan sedan lämpas effter then brottsliges kynne, antingen thet hårdare eller blödigare är, så at agan till förbättring och ey till förwärring lända må.

§ 3.

Giör någon discipel buller eller oro, antingen under läsning i lärohuset eller under gudstiensten i kyrkian, eller ock försummar någon sielfswåldigt och utan giltigt förfall läsning eller gudstienst, näpses med lämpelig scholæaga, then wederbörande lärare måge straxt låta på brottet följa. Och skall rector hwarje lögerdag efftermiddagen, när läsningen slutad är, undersöka, om och huru sådant skiedt och, ther något måhl till hans åtgiärd wore uppskutit, thet tå werckställa.

§ 4.

Beträdes någon scholæpilt eller gymnasist at hafwa med kort och tärning doblat eller warit drucken, med slag eller fula ord öfwerfallit någon af sine meddisciplar eller annan, giordt owäsende på gator och gränder med skrikande, oqwädensords ut-häfwande, fönsters sönderslående och ärligt folks oroande i theas hus, eller ock begått smått snatterie och annat dylikt, som med scholæaga rättas kan, straffes then förre med ris, och then sednare miste præmium sitt, sättes uti prubban och straffes therutöfwer med ris. Dock lindras och skierpes thetta effter omständigheterna. Rector behåller nyckelen till rummet, ther then brottslige sitter, och tillstädje ey någon at tå med honom hafwa samtal och umgänge.

§ 5.

Samma lag ware, ther någon discipel dierfwes med otidige ord bemöta sin præceptor eller ock honom på annat wanwördigt sätt i ord, åthäfwor eller gierning förolämpa. Dock warde straffet altid effter omständigheten skärpat.

Äro flere, som sig i sådan giärning sammanrotat, tå skall uphofsmannen ifrån lärostaden afwisas, om han förut för fräckhet och elak frägd giordt sig kiänd.

§ 6.

Then som slår sig till fyllerie eller annan uppenbar liderlighet, och hwarken igenom förmaningar eller straff låter sig rätta, skall ifrån lärostaden drifwas, effter ty, som [2 Cap. 5 §] stadgar.

§ 7.

Uti the brottmål, som i 4 och 5 §§ anmärkte äro, så ock, ther någon scholæpilt eller gymnasist för giord skuld lagföras skall, bör kåranden, ehwad han är utom eller innom gymnasii- eller scholæstaten, söka rector, som äger antingen enskilt eller med collegis, alt som målet fordra kan, theröfwer ransaka och dömma; doek, ther något är af swårare beskaffenhet, skall rector thet till ephori och consistorii ompröfwande och dom hemställa. Sedan låte rector dom i fullbordan gå, så at then brotztlige får sitt straff och klaganden sin rätt.

§ 8.

Men skulle så hända, at en scholæpilt eller gymnasist warder hos rector för någon grof missgiärning anklagad, hwarå thet i allmänna lagen utsatte straff följa bör, få skall then under laga werldslig domstohl ställas och med honom effter lag förfaras, få rector eller någon annan i thess ställe skall wara therwid tillstådes och ransakingen åhöra. Kan then anklagade ey till giärningen bindas, tage få rector såsom förmyndare sak hans an; men warder han fäld, skall han, utom thet ådömde straff, med relegation ifrån lärostaden söndras.

§ 9.

På thet ungdomen alt tillfälle till oskickeligt lefwerne så mycket bättre betagas må, warder härmed strängeligen förbudt at sälja någre starka drycker till en scholæpilt eller gymnasist. Gör någon thet för reda penningar, warde af magistraten i staden belagd med tre riksdalers plicht, som bibliothequet eller scholans cassa tillfalla skall. Har han them uplåtit emot pant af stipendier, dieknepenningar, böcker, kläder, kost eller annat, ehwad thet wara kan, skall panten tilt rector återställas, och then dryckerne uplåtit plichte, som sagt är, och miste all sin fordran. Scholæpiltten eller gymnasisten åter, som dryckerne antingen för reda penningar eller emot pant tagit, skall wara sitt præmium förlustig och therjemte slås med ris eller sättas i prubban, ett eller flere dygn, effter omständigheterna.

Cap. 13.

Om allmänne läse- och loftiden wid scholar och gymnasier.

§ 1.

Utom en månad effter juhl och tre månader effter midsommar, som hädaneffter skola bestås om året till vacationes solennes eller allmän loftid för ungdomen at wara ifrån lärostäderna, bör then öfrige delen af året till läsning och studiernes idkande therstådes användas.

§ 2.

Theräst påsk- och pingesthögtiderna under läsetiden infalla, måge läsningarne uphöra tre dagar förut till måndagen näst thereffter, få the återtagas skola. Emedlertid hafve ungdomen at öfwerläsa the stycken, som them föresatte blifwit.

Bil. I.

Tankar vid det nya utkastet till en förbättrad undervisningsmethode vid Storskolen i Stockholm ¹⁾.

Auctor till detta utkastet eger mycken insickt och förtienar beröm för den omtancka han har haft och den möda han sig giordt. Detta utkastet är säkerligen det bästa iag sedt utaf den arten, men efter mit omdömme äger det ännu många och betydliga bristfälligheter. Desse härflyta mindre ifrån auctors genie än ifrån de prejudicier man samblar ifrån början och då man länge wahnt sig vid et och samma wärk, och en lång erfarenhet tienar då icke till förbättring, utan snarare att stärke åldriga wahnor och fördommar. Hwartill tiena till exempel den för litterati och illitterati gemensamt päyrekade sångkonsten? VII § uti nionde capitlet ²⁾ uplyser afsikten och uplifwar en gammal sed, då ungdommen för winsts skuld strök omkring uti husen at uti trapporne siunga och sambla några penningar. Tienar denna dehl af upfostran till christendommens, moralens och anständighetens förbättring? Har den icke sin uprinnelse ifrån de möreka catholska tider, då all lärdom war relativ till kyrekian och sången till kyrekioceremonierne?

Men at någorlunda föllia ordningen hemställes till närmare eftersinnande, hwad wärekkan det skall göra på åthskillige stånd at see uti utkastet några embetsmän wara uti litterate classen införde, andra, äfwen officerare af artilleriet etc. etc. samt lemmar uti wissa collegier och uti ansenliga stater, bredewid fogdar och handskrifware samt med dem uti illitterate classen flyttade. Handlande äfwenledes icke stälte under annan classe än skomackare, skraddare med flere så kallade handwärekare ³⁾ och at nämna desse sidsta, hwartill tienar uti deras ämne moderne språken, historien och statskundskapen, naturalhistorien, geographien? Halfärda äro uti et samhälle odrägelige, och de fleste äro nöjde med deras stånd, willkor och näring, så länge de icke kiänna något bättre. Okunnoghet har ock sin stora merite uti et samhälle, när den icke sträcker sig till religion. Läsa, skrifwa, räkna quatuor species och christendommen äro för dem tillräckelige, men en dehl deraf för bönder och torpare för mycken lärdom. Auctor har uti förtalet anmärckt nödwändigheten af en gradation, men uti application har han icke warit nogräknad.

1) Efter original i Kongl. Bibliotekets »Handlingar rörande Sveriges akademier, gymnasier och skolor», med påskrift »Egenhändigt skrifwet af författaren, riksrådet gr. von Höpken». Nämnda utkast var ett förslag till ny skolordning för Stockholm, hvilket åtföljde ett af dåv. öfverhofpredikanten biskop von Troil till Kongl. Maj:t 1779 inlemnadt förslag till Stockholms storskolas förbättrande under namn af Lyceum Gustavo-Adolphinum samt var uppsatt af dåv. rektorn vid storskolan Johan Murberg. Sjelfva förslaget finnes bland Kanslers-gilletts handlingar i Riksarchivet.

2) Citatet oriktigt.

3) Kap. V (om matematiska scholan), § 1 stadgade: »All den ungdom, som til vinnande af sit syftemål för framtiden, ej behöfver besöka academien och sådan förberedelse dertil, som 3 och 4 capitlen föreskrifwa, utan ärnas till ämnen för artilleri-, fortifications- och navigationsskolarna, landtmätericoitret, konstacemierna, skeppsbyggeriet och skrifwareverken m. m. eller i näringsvägen, till handel, fabriker, manufacturer och handtverkerier m. m., skal i denna mathematiska class eller skola njuta grundelig och efter omständigheter och ändamål afpassad undervisning i de dem nödiga språk och vetenskaper af en lector och en collega eller adjunct».

På flere ställen yrekas med grund at så föreställa sakerne, at ungdommen måtte fästa dem uti minnet och lära hålla tanekarne tillsammans med ordning och redighet, men när man ser på timmarnes indelning, på den variation af lärdom de ifrån den ena timman till den andra skohla fullföllia, så fodras dertill starekare hiärnor, än hos ungdom bör förväntas, och hwileket alt tienar blott till skingring af all eftertancka och at inplanta en flyektighet, hwileken aldrig kan leda till solidité och mognad.

At börja med bön och bibelläsning är nyttigt och angeläget; men hwartill tienar förklaringen, mehrendels otydeligare, ordrikare och konstigare än sielfwa texten? Samma sak är ock at om helgedagar sambla ungdommen uti lärohuset at göra redo för predikord, som de dels icke begripit, dels icke kunna uti minnet behålla, då de länge under kalla wintrar suttit stilla och frusit.

Min önskan wore, at simpliciteten iackttogos uti alt och i synnerhet uti theologiska studio; att man förestälte detsamma utan vidlyftighet af förklaringar och commentarier, utan controversier och äfven med uteslutandet af kyrekiohistorien, hwileken af alla historier är den minst upbyggeliga både i anseende till religion och människiosläktet. Med ett ord: jag önskade at ungdommen finge uti sitt begrep, at det wore blott en religion till ibland människior, ty då finge dubier intet utrymme. De, som ännas till läroståndet och hunnit till mognad, kunna sedermera, så mycket dem behagar, wid academien sambla i sitt minne alla differente och successive willfarelser, som uti religionsväsendet upkommit och aldrig återwända lära, så länge man icke enfaldigt lefwer efter Guds ord, utan deremot höglärdt disputerar om des förstånd och mening.

Jag har ofwanföre anmärkt rapiditeten, hwarmed ungdommen ifrån den ena timmen efter den andra bortryckes till skiljaektiga ämnen, hwarigenom deras minne och begrep icke har tid at fästa sig wid något. Denna sinnes-dissipation och skingring ökes än mehra medelst de moderne språkens lärande med lika grammaticaliska methode, som är nödigt i anseende till de lärda språken. De förra begära intet annat än dageligt bruk, och all annan methode blir för ungdommen tröttsam och långsam. Frantzöskan, Tyskan, Engelskan behöfwa icke läsas grammatices; med åhren igenom mycken öfning och läsning samt tillämpning af den latinska grammatican hinner man till den fullkomblighet, som fremmande tungomåhl kunna medgifwa. Jag beropar mig på deras intygande, som bäst ibland oss tahla och skrifwa desse språk.

Uti förtalet nämnes om den physicaliska education, såsom för förnämare barn äfwen så nödig som den moraliska. Uti hela projectet finner iag ingenting annat, som dermed har gemenskap och kan leda till kroppens härdning, än at de agas och alla helgdagar sitta uti kyrekian och frysa. Fäckta, dansa, voltigera, rida äro icke frågan om, då de gamble likwäl uti slike kroppsörelser sökte stärcka sin kropp och underhålla hälsan.

Desse äro en dehl af mina anmärckningar. Min tid tillåter mig icke at nagelfara flere. Et vill iag dock tillägga, nemligen at de som söka förbättra upfostringswäretket igenom nya upfostringsmetoder misstaga sig om egenteliga orsaken till förderfwet.

Bil. II.

Betänkande öfver uppfostringsverket, afgifvet af C. G. Nordin under den 5 Juli 1785 ¹⁾.

Sedernas ombyte uti en nation blifwer gemenligen ansedt såsom deras förfall, och anledningen tillskrifwes *upfostran*. Den *enskildte* är föga tillgängelig för lagstiftaren, som däremot har friare händer at förordna om den *allmänna*; och när man således ifrån den sednare väntar botemedlen, så tror man sig fortskynda dem, därigenom at man, i tid och otid, öfwerhopar lärowärken med förebräelser.

Wäre academier, gymnasier och scholar kunna ej frikännas ifrån lyten, men minsta delen af dessa äro grundade uti constitutioner och scholordningar, utan häldre uti öfrige sakers ställning, uti bristande kunskaper hos ephori och uti en sjelftagen frihet at ändra och kränka författningarne efter felagtiga begrepp och egen beqvemlighet.

Den satsen, at lämpa educationswäcket efter tiden, är ganska förnuftig, men fordrar mycken klokhet, om den med förmohn skall utöfwas, ty *tiden* will ej säga annat än en sammanfattning af gångbara bruk och missbruk, och det är emot dessa sednare som educationslagarne förmodeligen böra opponeras.

Lärowärket har det gemensamt med borgerliga samhällen, at de förnämsta ändamålen oftast måste sökas igenom fördomar och hemliga wägar, där en öppen gång skulle förtaga alt hopp om deras winnande. Häraf kommer, at så många saker uti uppfostringsvägen förefalla besynnerlige för dem, som ej känna afsigterne; och man är benägen hälst i ecclesiastiquen at misstänka pedanteriet för sådane sedwänjor, dem likwäl en djup klokhet inbragt och underhållit. Jag har för exempel hört nämnas såsom et återstående barbarie at gymnasiungdomen måste kl. 5 om morgonen infinna sig i auditorio till börens hållande. Ingenting skulle mera öfwerensstämma med lectorernes beqvämlighet, än at upskjuta til kl. 7, men fölgden häraf wore, at ungdomen, som nu går till sängs kl. 9 om afton, skulle i dess ställe för at nyttja mörkret begifva sig ut på gatorne, då buller och excesser woro ofelbara; at förtiga den goda wärkan, som denna ordning medförer i anseende till ungdomens flit och en mera oskyldig lefnad. Emedlertid har lagstiftaren behagat nyttja det falska skjäl, att minnet hos barn är lifligare bittida på morgonen, och desse tro till all lycka, at det så förhåller sig.

Likaså är det med utanläsningen i scholarne. Den är nödwändig dels derföre, at en lärare uti classen eljest ej skulle hinna at bibringa en mängd af barn hwad de böra lära wid sin ålder, dels är den bibehållen för at hålla ungdomen uti beständig occupation, utan hwilken barnen under ledigheten skulle indraga hwarandra uti de laster, till hwilka begären leda dem; och informatorn skulle ej kunna controllera, huru tiden användes emellan läsetimmarne, då hwar och en råder sig sjelf. I öfrigt är säkert, at snäfwä tillgångar på kundskap blifwa alltid tryckande i en så stor rörelse som menskliga lifwet är.

¹⁾ Finnes bland Kanslers-gillet's handlingar i Riksarchivet. Det synes ej vara afgifvet omedelbart till Kongl. Maj:t, men på befallning, såsom framgår af uttryck sådana som detta: »Jag har blifvit anbefald att» etc. Vi meddela här blott den del af detsamma, som angår skolorna. De bifogade noterna äro af oss tillagda.

Det inkast, som hämtas af någras swaga minne, bör ej kunna wärka ändring uti sjelfwa principen; ty en förnuftig informator utröner snart, om bristen är sjelfwillig eller naturligt hos en sådan gosse, och därefter modereras fordringarne. Ännu mindre gäller den fruktan, at flit och arbetsamhet i yngre åren medtager sinnets lätthet. Den som sett, huru muntra scholgossar äro, när de gå till och ifrån scholrummen, kan ej misskänna den hjerteliga förnöjelse, som de hafwa öfwer sina närwarande omständigheter.

Såsom en af de mäst nödwändiga förbättringar wid scholan anser jag dock, at wahl göres af de saker, som böra läsas utan; hwarwid ofelbart ett och annat, som medtager mycken tid, torde komma at förbytas. Jag menar i synnerhet Benzeliis theologie, som nu beswärar en gosse 6 år i trivialscholan och 4 år i gymnasio med utanläsning.

Hwad jag mäst befarar ej läser winna förtroende, är den öfvertygelse jag nödgats fatta, at ett förhastadt uparbetande af *omdömet* hos et barn, förtager möjligheten at wid mogen ålder upnä den fullkomlighet, som eljest kunnat ärhållas. Jag bestrider icke, at en och annan människja födes med så widsträkt capacité, at förståndets tidiga upbrukande ej förswagar eller hindrar det samma at i längden winna fullkomlig skarpheit; men högst en ibland 1000 täl det profwet, i synnerhet så långt i nordn, där naturen i allmänhet är senfärdig, och der sinnets eld, mera än annorstädes, är benägen at fästa sig wid den grofwa fysiska känslan.

Jag skulle ej wäga, wid en sådan paradoxe, at beropa mig på ärfarenhet, om jag ej funnit den samma bifallen af gamle scholmän, hwilka, när de warit försedde med godt naturligt förstånd, hafwa mera än andre haft tillfälle at förwärfwa sig en ogemen kännedom af människjan. Desse, som i nedersta classerne lärt noga känna en discipels naturliga halt och egenskaper wid 6 eller 7 års ålder, hafwa sedan likasom följt honom med ögonen igenom scholan, gymnasium och academien, samt sluteligen in uti dess embetscirkel; och sedan de på sådant sätt samlat flere hundrade exempel, hafwa de blifwit i stånd at igenom jemförelser upptäcka orsakerna till den enas skickelighet, den andres odugelighet, och at därifrån leda de allmänna grundsatser, uppå hwilka et förnuftigt educationswärk bör byggas.

Men om också förståndet igenom desse förmögenheter altför tidiga utvecklande ej skulle förlora i längden, så medförer et sådant förhastande likwäl en annan olägenhet, *hwilken kommer*¹⁾ at snart sätta *regeringskonsten på högsta prof och samhällsordningen i yttersta fahra*; jag menar egoismen, som är sjelffrädig och hatar alla band, som hwarken fördrager öfwerhetens styrsel eller medborgarens rättigheter, så snart någon af dessa komma i förwäg för en ostädad egenwilja.

Ett barn, en yngling, i stället för at ledas till ringa tankar om sig sjelf och högagtning för de äldres mening, upmuntras nu at på egen hand tänka uti hwad som hälst förekommer. Han winner härigenom en färdighet at lätt fatta begrepp om obetydeliga saker samt at utlåta sig med en styrka, som öfvergår dess ålder och wäcker de äldres förundran. Häraf kommer det bifall, som gifwes åt vårt nya upfostringssätt, och tillika det äfwentyrliga förtroende, som ett barn fattar för sin egen tankegåfwa.

Barnet, som ej wänder sig till andra föremål än dem känslan åstundar, syssel-sätter sig i synnerhet med de saker, hwilka röra dess person och gerningar. Förståndet, som är swagt, kommer ej längre än till enkla slutsatser, och dessa tillskapas efter det

¹⁾ I brädden finnes här antecknadt: *Spådom 1785.*

då upståndne begäret; men förtroendet för dess gillade tankegåfwa ingifwer med det samma en otwifwelagtig öfvertygelse om rättigheten af dess wilja, en wilja, som ej får förolämpas, ty den är grundad på skjäl, på öfwerläggning samt på beslut; och fiende är den, som vågar motsäga den unga tänkaren. Hwar och en befallning, hwart och et förbud måste undergå det kloka barnets granskning. Det pröfwar och utöfwar sin förwärfwade domsrättighet; det ogillar alt hwad som afwiker ifrån dess nöje, och om det måste begifwa sig till andras behag, anser det sin lydnad såsom wärkan af et wäld, hwilket ej kan emotstås, men hwilket det föresätter sig at wid tilltagande ålder utan försyn bryta. Emedlertid har omdömet, som i förtid gifwit sig fart, under okunnohet och swaghet fått en falsk direction och en swinkande gång, som sedan i alla tider blifwer lika oredig.

Så danad och med alt möjligt kundskapsarmod träder ynglingen antingen i tjenst eller sättes han at sjelf uprätta en familie. Samma förargelse, som han förut haft af föräldrar och informatorer, finner han nu hos förmän. Dessa wilja råda öfwer hans upplyste tankar, öfwer hans fria gjerningar. Åter ett wäld, det han måste hämnas. Twingar nöden honom at fullgjöra sin skyldighet, så tillfredsställer han sig med ingen annan betraktelse än öfwer den frihet han har at hata dem, som äro öfwer honom, och sin förmåga at på alt uptänkeligt sätt förringa deras förtjenst, heder och anseende.

Man träffar därföre sällan en auscultant, som icke samma dag uptäckt nya swagheter hos herrarne wid bordet i collegio, de fläste fel gemenligen hos presidenten.

Komma desse i sin ordning till bordet eller annat ämbete, så blifwer högsta öfwerheten målet för deras ifwer. Lagar och författningar, domar och rescripter, alt förkastas, alt wantydes; med få ord, dessa igenom nya educationssättet tillskapade kloka warelser blifwa i samhället ett stillastående moln, som ouphörligen afbördar sig öfwer Konung och ministrar, ständer och råd.

Hwad de högste ej kunna undgå, träffar ännu säkrare dem, som äro på sidan och under fötterne. Ingen fogelighet, intet fördrag hwarken i tankar eller gjerningar, så framt icke en annan passion i momentet fordrar dolska. Det är ej swårt at finna, i hwad grad detta onda skall werka på religion, sederne, medborgerligheten, ämbetsförvaltningen m. m.; hälst om extrapretentioner af börd, rikedom eller snille tillika kunna äga rum.

Sådan är egoismen, den wi inplanta hos barnen uti lekåldern igenom för mycken frihet eller beständig wahlrätt til nöjen, och den wi updrifwa i läroåren, under titul at wilja formera hjertat och förståndet. Hwad hjertats formerande widkommer, så är det samma ganska äfwentyrligt, om det ej wärkställes af en djupsinnig mentor; ty när jag undantager rättwisan, böra nästan alla de öfrige dygderne hafwa annat skaplyne hos barn än hos en mogen menniska, så wida barnen ej hafwa nog styrka at döma öfwer motiven, som skulle wärka utöfningen af hwar och en dygd. Det wi kalla gifmildhet, rotad uti ett barnhjerta skall nödwändigt förwäxa til slöseri, ståndagtighet til oböjlighet alfvarsamhet til hårdhet, sparsamhet til girighet, ambition till högmod o. s. w. Jag will säga at utom rättwisan kunna de öfrige dygderne ej så bittida få antaga sin rätta skapnad, utan det är med dem lika som med wissa jordfrukter, hwilka sent på sommaren böra utsås, om de ej skola löpa i frö och blifwa otjenlige till föda.

Min tanka är dock icke, at någon dygd af ett barn får försummas; twärtom bör hjertat igenom religion stundeligen beredas at emottaga alla dygder, äfwen stundeligen

utöfwa dem; men härtill behöfwat i första åldern ej andre motiver än wördnad för Guds befallning och lydning för dem, som äro satte til ledare. Alla philosophiska skäl til dygd böra besparas åt en stadigare ålder, som kan göra tillämpning af dem; ty at föreställa ett barn den förbindelse, som är emellan dygd och sällhet, blifwer så mycket mindre kraftigt, som lycka eller sällhet i dess begrepp involverar föga annat än sjelfswäld och socker.

Denna widlyftiga och obehageliga deduction har jag wågat göra, för att åtminstone draga något misstroende öfwer en principe, som är på wägen att upfylla alla stånd och at sönderslita all ordning med egoismens mångwäld. Den är redan inkommen under namn af tankefrihet wid Academierna. Scholar och gymnasier äro på de flästa ställen befredade för densamma; men skulle snart likaledes öfwerswämmas, om gamla scholeordningen uti läromethoden och disciplin förändrades. Jag wet ock icke, hwarföre man mera nu än tilföre behöfwer ömka sig öfwer det beswär, som et barn har med utanläsning; hälst det är säkert, at något tryckande i barnåren gifwer sinnet stadga och bereder det samma at med styrka emottaga både medgång och motgång uti mognare ålder. Icke heller har riket och det allmänna at wänta så stora förmoner af ungdomens tjenstgöring, förr än den blifwer myndig, så at man därföre til nationens skada borde förhastat med upfostringen; och de föräldrar, som igenom nya educationsmetoden skynda at, såsom de sjelfwe tro, formera sina barn, förefalla mig likasom procentare, hwilka, för at i hast vinna stor ränta, sätta hela capitalet på språng. Hwarföre icke häldre harmonisera med naturen, som sorgfälligt förwarar bloman uti sin knopp, till dess hon vinner nog styrka at blotta sig för luftens och solens wärkan.

Det står wäl ej uti regeringens magt, icke heller är det möjligt för allmänna lärowärken at åstadkomma öfwer alt en fullkomlig upfostran, så wida första handläggningen härwid beror af föräldrar, och ganska många barn aldrig sedermera ingå i scholan; men det är dock ofelbart, at den del af sysloman, som mäst wärka på största hopens seder, gemenligen freqventera lärowärken och således icke allenast där taga den skapnad, som gifwes dem, utan ock meddela den samma åt andra; jag menar här informatorer, präster etc., hwilka, äfwensom föräldrar, hufwudsakeligen följa det educationssätt, som de sjelfwe njutit, känna och gilla. Således ligger mera wigt, än man först skulle föreställa sig, uti allmänna lärohusens inrättning, och de fel, som där winna insteg, utsprida sig inom kort tid til det hela. I sådant afseende är det en stor nåd emot riket och en stor nytta för Kongl. Maj:t och dess höga familie, at kraftig hand lägges wid upfostringswärbets restauration och förbättring i denne del.

Trivialscholarne begära ej något bättre än att blifwa i det tillstånd lagen redan befalt dem at wara; ty ehuru mycket wrängt, som öfwer alt utföres emot 1724 års scholeordning, är och förblifwer den dock et mönster af sådant slags lagwärb och wittnar ej mindre om redeligt nit, än fullkomlig uplysning hos sin författare. Han har sorgfälligt bewakat Guds, öfwerhetens och samhällets rätt uti barnets hjerta, han har stadgat disciplin och ordning, icke igenom täta och hårda straff, utan igenom den noga öfwerensstämmelse, som är emellan alt hwad han befalt til efterlefnad. Underwisingssättet är icke hastande, utan avancerar steg om steg med naturen i samma skridande gång, som den nyttjar att stärka barnets kropp och de organer, på hwilka själen wärkar; tiden till hwarje kundskaps inhämtande är så afpassad, at den påföljande gifwer den föregående lif och skick; en jemlik ömhet för lärare och disciplar igenkännas öfwer

alt, och det i så lyckligt sammanhang, at ingen del af ändamålet borde kunna gå förlorad.

Men swaghet och skryt, wäld och beqvämlighet hafwa fått i ganska många omständigheter wanskapa denna nyttiga lag. Wid förekomne casus torde något wara förryekt af civile embetsmän, något af consistorier; men det mästa är felat af huglöse ephori, som stundom ej haft förstånd, stundom ej hjerta at taga de steg, som wederbordt til lagens conservation. Det är ej länge, sedan en wiss biskop i underdånighet notificerade någre orimelige missbruk, som egenteligen bewisade, det han ej förstod wara ephorus; och på det hela riket skulle få del deraf, begärde han såsom en nåd, at Kongl. Maj:t wille publicera händelsen igenom circularbref til de öfrige consistorier.

Dessa förryckningar återställas dock utan swårighet, så snart Kongl. Maj:t täckes befalla; och då återstår, efter mitt ringa begrepp, ej annat wid trivialscholorne, än at nya scholböcker förordnas, och at wissa lärare sättas uti något bättre willkor.

Scholböckers förordnande skulle jag tro lyckeligast wärkställes, om consistorierne få sjelfwe föreslå och till kongl. cancellie-collegii bifall upgifwa de tjenligaste, som i hwarje ämne äro at tillgå eller framdeles kunna af trycket utkomma.

Collegerne eller informatorerne uti de 3 nederste classerne äro i allmänhet ganska swagt lönte, dock ej lika allestädes. På somlige ställen hafwa de en ringa lön i säd, på andra ställen hafwa de i dessa åren förlorat spannemålen, och då är hela deras inkomst 300 å 240 d:r s:mt. När man härwid besinnar, at syslan består uti 40 å 50 barns informerande ifrån kl. 6 om morgonen til kl. $\frac{1}{2}$ om aftonen, at de nu mera sällan njuta någon förmon af dubbla tjensteår, at fattigdomen ensam är tung och ännu tyngre i förening med möda och föragt, så må man undra, at scholarne kunna drifwas, eller at någre män i så olycklig stund fattat boken, at nöden skulle drifwa dem till dessa olyckliga syslors bestridande. Deras wärkeliga förtryck tala kraftigast för hjelpens skyndsamhet. Emedlertid är det öfelbart, at hwarken gymnasier eller academier kunna under andra willkor gifwa ifrån sig skicklige ynglingar, än at desse fått njuta underwisning af skicklige colleger, ty byggnaden måste i längden förhålla sig efter grunden, som först blifwit lagd.

Rectorer, conrectorer och apologister äro däremot någorlunda lönte, så at de kunna hafwa utkomst, under det de wänta på något bättre, men så wäl dessas som collegernes befodringsrättighet dristar jag icke widröra, utan allenast nämna, at ehwad författning, som i öfrigt hälst tages til scholewärbets upkomst, den samma dock ej kan blifwa nog kraftig, så länge de, som tjena wid scholorna, sakna upmuntran och ej befrias ifrån det förakt, som denna tid ifrån alla sidor kastas uppå dem.

Gymnasierne i riket äro äfwen så litet i behof af någon betydande reformation, som trivialscholarne, allenast de redan utgifne lagar allestädes följdes och efterlefdes, hwilket nu ej skjer. Ordningen är därstädes god, läsemetoden wäl afpassad och de fläste saker lyckeligen lämpade efter gymnasisternes ålder. De böcker, som Kongl. Maj:t 1724 anbefallt, äro så beskaffade, at de böra ombytas til större delen, där sådant redan ej är wärkstäldt; och torde detta kunna skje på samma sätt, som om scholeböcker är föreslagit, nemligen efter inhämtadt bifall af Kongl. cancellie-collegio. Matematiquen är wäl mindre än wederbör yrkad i närwarande lagar, men så drifwes den dock öfwer alt wida mera, än föreskrifwit är. Det kunde dock stadgas, at en yngling,

innan han går ifrån gymnasio, bör hafwa igenomläsit 6 böck af Euclidis elementare geometriæ.

Fransyska språket har blifwit i sednare tider en nödwändig sak för studerande, så at allmänna föreläsningarne böra äfwen sträcka sig därhän. At gravera staten med språkmästare låter förmodeligen icke göra sig; utan kunde gymnasiadjuncten åläggas denna möda 2:ne timar i weckan.

Det wore wäl ej skjäl at utwidga beswäret för dessa gymnasiadjuncter, på samma tid som deras willkor dageligen försämras dels igenom 1774 års konungabref om matheseos lectioners tillsättande, dels af medici och de oräkneliga extraordinarie adjuncter, som tillskapas wid academierna, hwilka alla tränga sig till lectioner och scholesyslor, churu gymnasiadjuncten är efter författningarne, så till sägandes, expecterande lector och har samma beswär, men tjenar på somliga ställen för ingen och på andre för ganska ringa lön. Kongl. Maj:t kan dock lätt hjälpa dessa olägenheter, allenast gymnasiadjuncterne förklaras berättigade at fullkomligt tillgodonjuta de befodringslagar, som redan äro dem förunnade; och då böra de äfwen med hug och nöje ingå uti de allmänna föreläsningarne öfwer fransyska språket.

De lectioner, som blifwit besatte med medici, hafwa med det samma blifwit förwandlade till ett fribröd för den faculteten; och kongl. brefwet om mathematicum lectorers förordnande tjenade endast at göra wissa matheseos professorer importante. Inga hafwa af sine Studier warit mera promoverade än mathematici, så at de woro minst i behof af privilegium exclusivum, men emidlertid hafwa desse omständigheter wärkat mycken irring wid befodringswärdet innom gymnasierne och fölgagteligen äfwen wid information.

För dessa lärowerk, trivialscholar och gymnasier är en ny förordning af Kongl. upfostrings-commissionen utarbetad och till nådigt ompröfwande upgifwen hos Kongl. Maj:t. Beskaffenheten af den samma är sådan, at dess fullkomliga wärkställighet borde medföra ganska stor nytta; och har detta project wist icke förtjenat de hårda reflexioner, dem en anonyme, i förtröstan på sitt snille, men, om jag wägar säga, utan ringaste kännedom af saken, meddelat. Commission har i det hufwudsakeliga följt Kongl. Maj:ts scholeordning af år 1724 samt den af år 1760, öfwer hwilken sednare samtelige consistorierne hördes. Hwad desse ärhindrat har nu blifwit pröfwat samt efter omständigheterna intaget jemte de förklaringar och författningar, hwilka rörande informationswärdet i sednare tider från Kongl. Maj:t utgått.

Et godt upsåt och mycken solide kundskap om allmänna upfostran framlyser öfwer alt uti detta arbete; men med fullkomligaste wördnad för de herrar, som härwid lagt hand, måste jag bekänna, at några få ställen förefalla mig såsom mindre lämpade til ändamålet, och dem troligen någon owan hand utbytt eller inflickat, sedan acten war i concept författad. ¹⁾ Spåren leda på någon biskop eller kyrkoherde med biskopstankar. Mina ringa anmärkningar äro följande:

1:o). At Kongl. commission utan afseende på den nytta eller skada, som tillflyter upfostringswärdet af de ifrån 1724 utkomne förklaringar och ändringar, upptagit och bibehållit de samma uti den projecterade scholeordningen. Jag känner wäl ej så noga hwad instruction som warit commission gifwen, men af sakens natur wille jag tro, at här war fråga om ny lag för scholarne, men icke om en samling af gamla författ-

¹⁾ Motsäges af kommissionens protokoll.

ningar och förklaringar öfver 1724 års scholeordning. Hwar och en känner huru sådane förklaringar på desse 60 år hafwa tillkommit. En magnat, en biskop, ett consistorium eller andre fattade upsåt at framdraga wissa personer eller eljest främja något, som war emot scholeordningen; och då de således funno hinder uti sin föresatts, gingo de än til ständer med memorialer, än till rådkammaren med förfrågningar, underställningar, præjudicater m. m. för at häfwa obstacelerne igenom en ny explication, hwilken gemenligen war stridig eller åtminstone illa harmoniserande med principerne och hufwudförfattningen. At af alle desse lappar nu wilja göra en ny klädning, skulle ofelbart gifwa den et nog brokigt utseende.

Under riksdagswillan behöfdes ej mera, än at lector Stagnell med sin kittslighet ofredade biskop Beronius; straxt skulle ecclesiastique styrelsen i riket ombytas; lectores laici afdankas utur consistorierne, hwilka i dessas ställe fullsattes med in casu tillkallade extra ledamöter, creti och pleti, lösa präster, som för sin befordran alltid woro färdige at bifalla hwad som hälst behagades, och hwilka således inkommo uti disposition af scholewäret jemte andre ecclesiastique saker. Denna 1762 års författning har commission uptagit i projectet ¹⁾.

Likaså är det med matheseos professorernes förwärfwade rättighet, icke allenast at i sjelfwa werket besätta alla matheseos lectioner i riket, utan ock de öfrige lectionerne ²⁾; därigenom at matheseos lectorer söka sedan transport och således åter öppna för en mathematicus, han må hafwa förtjenst eller ej, han må wara skickelig eller icke. Skjålet war skjenfagert, nemligen på det gymnasierne alltid måtte wara försedde med grundelige mathematici. Men utom det at ingen lärer förmå sig at binda mera förtroende wid en professors än ett consistorii samwete, är det säkert, at då de öfrige lectorer samtelige måste gå djupare in uti wetenskaperne eller språken, kan en matheseos lector aldrig hinna längre än til elementa i sin wetenskap, hwilka å ena sidan äro tillräckelige för en gymnasist och å andra sidan böra kunna doceras af hwar och en, som matheseos professorerne admitterat till magister-graden. Denna författning, så framt icke Kongl. Maj:ts tåckes förbigå den i nya scholeordningen, skall i längden göra mathematiska studierne mycken skada; ty nu ser hwar och, en som disputerar under en matheseos professor, at han mera i anledning af sitt studium, än af den fullkomlighet han uti det samma förwärfwar sig, skall winna befordran; och när han med säkerhet i god tid kan räkna på matheseos lection, så nyttjar en sådan gjerna sin beqvämlighet och går til samma förmon med minsta möda; hwarföre ock en så beskaffad befodringsrätt mera quäfwer, än uphjelper mathematiquen, såsom tiden nogsamt lærer utwisa.

2:o. At socknegången åter skulle införas, synes ej wara nyttigt, emedan betlandet wärkar låghet i sinnet och förskämmer modestien, som utgör det wackra uti all ambition. Dessförutan är konsten at förwärfwa en äfwentyrlig wettenskap för et barn, ty den blifwer en ärg, som fäster sig wid snillet, och de som bittida winna öfning däruti, få sedan alt för swårt at begripa hwad ära och tro will säga. Sparsamhet är den enda hushållsmaxime, som en yngling borde känna. — Med Kongl. Maj:ts nåd och rättwisa torde dock öfwerensstämma, at socknegångs- eller dieknepeningarne, 6 öre s:mt af matlaget, få upbäras, beräknade til 3 d:r s:mt riksdalern. Denna ränta, som bewiljades af ständerne 1624, swarade då emot $\frac{1}{6}$ rdr specie, och är nu den endaste i riket, som utan

¹⁾ Jfr kap. I. § 1.

²⁾ Jfr kap. I. § 2, der förordn. af d. 21 Mars 1774 åberopas.

förhöjning utgår. Då fördubblingsfrågan 1779 afslogs, flyttades uppbörden ifrån kyrkoherdarne, som efter riksdagsbeslutet af 1624 borde hafwa detta besvär, til kronofogdarne, hwilket upbördssätt gör wederbörande både afsaknad och andre olägenheter.

3:o. Stifts-inrättningen är wäl i anseende till scholesysslor ej aldeles uphäfwen, men så har dock kongl. commission gifwit anledning til arbitrerande, då det heter, at dessa skola besättas *häst af stiftets barn*. Tilförene har detta warit owilkorligt, men aldrig har dock däraf den följd blifwit dragen, at då tillgång på skickelige ämnen i stiftet brustit, en oskickelig borde på sin stifts-rättighet befordras til någon scholesyssla. Således är denna farhåga öfwerflödig, ehuru det är just på den samma som de fläste stöta sig, då fråga är om stiftsordningen. Jag medgifwer, at denna uråldriga författning har underligt utseende, men den blifwer dock begripelig, när man föreställer sig de olägenheter, som ej kunde utestängas, så snart någon ändring härutinnan admitterades.

Afsigten med stiftsinrättningen har warit och är endast och allenast at därigenom hålla den studerande ungdomen och prästerna till renare seder; och då beklageligen ändamålet ej kunnat fullkomligen winnas, kan man dock göra sig försäkrad at fördärfwet warit i annat fall ännu större. Här är således af 2:ne onda det mindre utwaldt; tåla wi ej det ena, så få wi lof at tåla det andra.

Hwad band medförer icke detta uppå en yngling, som ärnar ingå i preste-ståndet? I scholan, i gymnasio är han under sitt consistorii ögon. De samma, som på sednare stället äro hans informatorer, skola snart få befattning med hans befordran: Wid academien är han uti sin nation, och hans upförande blifwer altid biskopen och consistoriales bekant. Sådant tvingar honom at ej förwärka det förtroende, som ett prästämne behöfwer hos sitt consistorium, om det skall favorisera dess afsigt at ingå i ståndet. När han vidare såsom präst beror, i sin framtida lycka af det wärde, som consistorium och allmänheten i en ort finna honom förtjena, så nödgas han hålla tillbaka många utbrott af laster och swagheter, hwilka skulle störa den goda opinion, som så wäsenteligen skall bidraga till hans hans willkors förbättrande.

Uphäf däremot stiftsinrättningen och se hwad som skall följa. I scholan känner en yngling då ej annan fahra, än at blifwa bortkörd; och därtill fordras et groft brott jemte mycken oförsigtighet. Uti gymnasio likaså. Han må på det ömaste sätt fördela sina informatorer, bedraga sina camerader, wara nedrig mot hwar menniska och utöfwa alla laster: ingen wahnära hwarken af gjärningen eller straffet fastnar wid honom, ty han uppsöker en ort, som ej känner hans föregående lefnad, och därmed är han skilgd ifrån sitt wanrykte. Han har förrådt sin odygd wid scholan i Hernösand, wid gymnasium i Strengnäs, wid academien i Åbo, och det är nog säkert, at han ej en gång will blifwa dygdig; men sådant kan ej göra hans lycka något hinder, ty han ärnar blifwa adjunct i Skåne, capellan i Wermeland och sluteligen kyrkoherde å Roslagssidan.

Jag tyckes redan höra, at controllen skulle sökas uti betyg och testimonia, men på den kan en klok menniska numera äfwen så litet bygga som på boktitlar. Hwilken ort skulle ej wilja kosta et godt betyg på en nedrig präst, för at derigenom blifwa af med honom? Hwad kan ock på sin höjd tillwitas uti ett testimonio en man annat än det, för hwilket han blifwit lagförd och dömd? Och hwad armod på bofwar, om riket ej egde flere än dem, som hafwa laga kraftwunna domar uppå sin wanfrägd?

Detta och många andra swårigheter lära ej de hafwa öfwerwägat, som ifra emot stiftsinrättningen och säga, at man därigenom gör et samhälle till flere nationer; Hwarföre gjöres icke denna reflexion öfwer särskildte stånd i et rike? Och hwarföre skall en nyttig ordning, som gagnar ingen särskildt, men alla i gemen, få en så förhatelig stämpel? Men hwar målning har sin skugga och den, som drages med gulsoten, ser allting gult.

4:o. Kongl. commission har uteslutit *metaphysiquen* ifrån gymnasierne och således gjordt ett med allmänheten, som aldeles utrotar denna wetenskap.

Hwarken är jag särdeles kännare, icke heller anser jag möjlig, at bringa detta studium åter till lif; utan hwad som återstår för *metaphysiquens* wänner, är at följa den afledne i sorgstället och at tala några ord wid grafwen.

Hon war det största mästerstycke, som mensklige snillet någon tid frambragt och war hitkommen såsom ett extract af de sanningar, dem ärfarenheten hade hunnit framlägga; hon uphjelpte sedan andre wetenskaperne till sin höjd; hon bibehöll flere 1000:de år sitt företräde, men blef egenwillig och sjelfmyndig, fick afund af de andre och störtades sluteligen af deras otacksamhet. Tiden skal wisa, at denna händelse är afbildad uti fabeln, där alla kroppens öfrige lemmar sammansatte sig emot magen. Ty sedan de första och allmänna begreppen ej mera genom *metaphysiquen* blifwa utredda och säkres, utan man åtnöjer sig med *ungefärlige*, så kunna bristerne uti de sednare ej annat än åstadkomma irringar och leda sedan från fördom till fördom in infinitum. Man torde wäl säga at man ännu ej märker detta lyte hos de öfrige wetenskaperne, men sådant är ej underligt, ty i det hufwudsakeliga äro de alla städade af dem, som känt *metaphysiquen*, ja till och med dess största fiende *mathematiquen* måste erkänna, huru mycket hon är skyldig en Leibnitz, en Clarke, en Wolff, hwilka alla förut hade grundeligen studerat och skrifwit böcker i *metaphysiquen*, igenom hwilken de wunno den fart och styrka i tankar, hwarmed de sedan utbredde sig öfwer *mathematiska* fältet. Ibland swenska *mathematici* är statssecreteraren Klingenstjerna den enda, som kände och älskade *metaphysiquen*, uti hwilken han ofta såsom professor præsiderade; och twiflar jag icke, at man häruti träffar grunden till det företräde, som Klingenstjerna tog och efter alt utseende länge behåller. — Polheim hade ock säkert gått Newton på spåren, om han någonsin fått inhämta den theoretiska *philosophien*; men utan denna blef han blott en stor byggmästare. Til och med i högre *politiquen* har eljest denna förhateliga wetenskap länge varit ansedd ännu i förra seculo; och war det ej skäligt at föragta et studium, som Gustaf Adolph och Carl Gustaf idkat med flit, och uti hwilket Richelieu och Axel Oxenstjerna documenterat sina grundeliga insigter med skrifter och *publique disputationer*. Det är dessförutan icke en, utan 1000:de gånger, som theoretiska *philosophien* betäckt *politiquens* swaga, jag menar de delar, som ej böra wara kände af alla medborgare uti samhället. Hon har omgifwit kärnan af sådane sanningar med et skal af termer och distinctioner, hwilket ej kunnat bräckas af andre genier än af dem, som egde nog skärpa, at sedan de funnit den hemliga sanningen, äfwen finna nödwändigheten af dess hemlighet. De öfrige eller swagare andar hafwa wäl ock försökt at bita på denna nöt; men då tänderna ej förmått krossa skalet, hafwa de trodt, at allsammans wore sten, och at där ej fanns någon kärna.

Det är just chorus af desse swaga andar, som först uphäfwit rösten emot den theoretiska *philosophien*, den de ej med skäl wederlagt, utan med tanklösa löjen ut-

skrattat; och sedan ganska få bry sig om at känna hwad det är, som hon afhandlar, bjuder samma chorus till at äfwen imponera på den mäst tänkande delen af människjor. Wetenskapen i sig sjelf är utan alla fel; men olyckan har warit, at hon fallit i händer på dumma människjor, som utspökat och wanständt henne på otalige sätt; och då hon, såsom abstract, borde wara et bistudium för alla lärdomsidkare, hafwa de, emot hennes natur, welat gjöra henne til hufvudstudium, hwartil hon aldeles icke duger.

5:o Kongl. commission har wäl ålagt nya skyldigheter, men förbigått at på något sätt främja och upmuntra dem, som arbeta wid scholar och gymnasier.

Sjelfwa ljuset och tidehwarfwet medföra hos lärde och olärde en slags lättsinnighet, en böjelse för det som är nöjsamt, för det som har anseende och är lysande. Desse saker stå swåriligen at winna i scholwägen; och i samma mohn, som lärowärket saknar dem, måste det ock wäcka afsky hos alla, som tänka sjelfwe och hafwa något capabelt eller spänstigt uti sin character.

Sådan character är dock högst nödig hos en rector och conrector samt hos en lector wid gymnasierne, om ungdomen skall afhållas ifrån sjelfswäld och hela wärket ej förfalla uti sömnagtighet. At styra en mängd af ynglingar, som dels äro bortskämde uti föräldrarnes hus, dels af sin ålder och liflighet retas at ingå uti hwarjehanda försök, fordras en hel karl; och så snart ungdomen fått anledning at finna något swagt hos läraren, kan han sedan hwarken med godo eller ondo förmå den at gå räta vägen.

Då sådant ej kunnat wara Kongl. commission obekant, undrar jag nog, at icke något steg är tagit til lärarens upmuntran, utan twärtom äro de wid alla tillfällen föringade och deprimerade uti detta project. Den som förestår en schola, skall ej med egen myndighet kunna förmå en gosse at infinna sig i bönen; kyrkoherdar sättas till förmän; de skola pröfwa, om en gosse får intagas i scholan eller icke m. m. öfwer all måtta otjenligt och orimeligt.

En rector wid trivialscholan tillsättes aldeles på samma prof som en professor, nämligen præsidium wid en latinsk disputationsact; hans kundskap i underwisingswägen granskas; i anseende till dess öfrige egenskaper undersökes, huruwida han är skickelig at föra styrseln af scholan; och sedan sålunda är förfarit, skulle en rector bero i syslans utöfning af kyrkoherdens arbitrerande? Detta är så mycket mindre nödigt, som både gamla och nya scholeordningen är ganska omständelig, och det wore så mycket mindre tjenligt, som icke hwar 10:de kyrkoherde i riket har de studier och den skickelighet, at han kunde aflägga det specimen, som fordras af en rector scholæ trivialis. Man ser nog wid prästmöten huru prostar och kyrkoherder krusa ifrån sig præsidier; äfvensom minsta delen någonsin haft befattning med allmänna scholar, dem de således icke känna och ännu mindre duga at styra.

Det är ock dessförutan en nyhet i ståndet, at rectorer skola wara mindre ansedde i allmänheten, än kyrkoherdar; utan hafwa de altid ägt sine rum om hwarandra efter ålder eller tjensteår; och samma ordning tyckes wara högst skälig. Härigenom will jag dock icke afstyrka, det ju hwarje schola, som är aflägsen ifrån consistorio må hafwa en inspector; men denna inspector må ej wara annat, än controlleur, hwilken bewistar examina, gifwandes biskopen och consistorium tillkänna, om något emot författningarne wid scholan förelöper; och detta förtroende updrages tjenligast till probsten i contractet.

Likaledes är rectorssysslan förringad uti detta project igenom den nyhet, at en rector hädanefter skulle blott få biskopens i stället för consistorii fullmagt; hwarwid dock de orden: *efter wanligheten* blifwit insatte, förmodeligen för at därigenom luren-dräja fram denna nyhet til Kongl. Maj:ts nådiga stadfästelse. *Wanligheten* är just twärt emot, och den är grundad dels uti kyrkolagens uttryckeliga föreskrift, dels uti scholeordningen af 1724, hwilken speciatim nämner detta om rectorers fullmagter. Rectorer äfwensom lectorer hade Konungens fullmagter långt in uti detta århundrade, men fingo sedan consistorii af den anledning, at Kongl. Maj:t ej kunde sjelf så noga pröfwa och känna de sökandes skickelighet; och som fullmagtens ombyte ej hade för afsigt at förringa syslan, så wet jag icke, hwarföre Kongl. commission inventerat denna degradering, at förses med blott biskopens fullmagt; i synnerhet som Kongl. commission tillika aldeles utelemnat den § af 1760 års scholeordning, som gaf dem lika anseende med academie-secreterare.

Orsaken till denna och flere nyheter torde wara, at 3 biskopar, men ingen rector sutit uti commission, då projectet expedierades¹⁾; och förstår jag icke, hwad ensamme underskriften skall kunna upbygga en biskop, men wäl ser jag, at sådant måste decontenancera en rector. Det samma gäller äfwen om lectorer, hwilkas fullmagter då skulle likaledes blott af biskopen underskrifwas. Kongl. Maj:t har uti 1760 års schole ordning²⁾ welat gjöra dem lika ansedde med academie secreterare. De hafwa uti Kongl. bref intill dessa sednare åren blifwit nämnde trotjenare, och hafwa dessförutan den nåd, at såsom consistoriales omedelbarligen correspondera med Kongl. Maj:t; hwilket alt tyckes böra befria dem ifrån blott biskopens fullmagt, som i sådant fall wore at anse såsom et certificat på underofficers wärdighet. Jag kan ock försäkra, at biskopmyndigheten i denna del aldraminst behöfwer utwidgas; ty om en biskop är rättwis och driftig, så är hans embete af den beskaffenhet, at han ensam får utöfwa både sina och consistorii rättigheter; är han åter odugelig och låter leda sig af andra, så är rätt wäl, om han ej har tillfälle at med sin myndighet förrycka all ordning. En swag biskop får många hemliga rådgifware, hwilka äro så mycket mera farlige, som de drifwa sitt spel utan at behöfwa synas eller frukta för ansvar.

Jemte anförda omständigheter, hwilka efter min ringa tanka äro hufvudsakelige, wore wäl ett och annat at ärhindra, men hwilket dock såsom mindre betydande ej för-tjenar at här uptagas.

Rörande *barnscholar på landet* bekänner jag, det min kundskap icke sträcker sig så långt, at jag wägar säga något wist om hela rikets allmoge och deras behof i denna del; men om jag skulle döma af de provinser, som jag haft tillfälle att lära känna, wore jag nog benägen at tro, det nödwändigheten af en sådan inrättning ej kan wara så aldeles stor. Igenom öfverhetens försorg och prästerskapets bearbetande de sednaste 40 åren, har menigheten, så till sägandes, mangrant wunnit färdighet at läsa i bok, så at i almänhet föräldrarne sjelfve, utan kostnad, kunna bibringa sina barn hemma i husen nödig undervisning uti christendomen; och om en eller annan af för-äldrar ej skulle innehafwa denna förmåga eller sakna tid och tillfälle, så äro gemen-ligen uti hwarje by gamla militairer, enkor, pigor, ofärdige och andre, hwilka kunna

¹⁾ Jfr uppgiften s. iv not 2 om kommissionens sammansättning 1778, meddelad efter Stockholms stads kalender för 1779, som trycktes i slutet af år 1778.

²⁾ Ett oegentligt uttryck, då nämnda skolordning blott var ett af dåw. uppfostringskommissionen, utarbetadt förslag, som aldrig erhöi Kongl. sanktion.

sysslosätta sig med informationen, som då alltid blifwer drägeligast för föräldrarne, i anseende både till barnets kosthållning och underwisingarwodet. At information i sådane fall kunde blifwa mindre fullkomlig, i synnerhet i afseende på innanläsningen, är något som måste fördragas, helst det ej ligger stor makt uppå om en dräng eller piga stafwar illa.

Men om också på wissa ställen det wore nödwändigt, at barnschola underhålles, så har ju lagen redan förordnat informator, nemligen klockaren, hwars skyldighet det är, at, emot skälig wedergällning, gå allmogen häruti tillbanda, och wid hwars antagande är anbefalt at tillse, om han har de egenskaper, som göra honom skicklig at förestå en sådan inrättning.

Således ser jag icke, hwarföre man behöfwer påtänka särskilde pædagoger, hwilka torde falla socknarne till ny tunga och beswär; aldraminst fordras därtill studerade personer, hwilka äro mera kostsamma at underhålla, och hwilka ej emottaga en sådan station, om de icke äro af så ringa halt, at all annan utwäg till upkomst är dem förut betagen.

— — — — —
— — — — —

föräldrarne, i
information i
anläsningen,
dräng eller

underhålles,
dighet det
vars anta-
kicklig at

, hvilka
underade
a sådan
n förut

--
--

